ԱՒԵՏԱՒԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ԾԴ· ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՄԱՐՏ 2, 1901 ԹԻՒ 9

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Եր֊ես
Մէր խօսքերը	73
«Պիտի ճամբորդեմ»	73
Թղթակիցներու պատասխանները	74
Կիլիկեայ Միւթեսան Մէջ Գործող Եկեղեցիները	75
Քալֆորնիոյ Ձամիչը	76
Աղէքսայէք	76
Արդիւնաւոր կեանքին Գաղտնիքը	77
Համառօտ կենսագրութիւն Վերապատուելի Գ· Մ· Շմաւոնեանի	78
Հբեշ Զեղող Մարդը	80
Վերլուծումներ	82
Տեղեկագիր Մը	82
Ազգ	82
Հանդէս Քաղաքական	83
Դրամական	84

ԱԻԵՏԱՒԵՐ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ· կը հրատարակուի ամեն ղաբաթ օր։

Տարեկան գինն է մայրաքաղաքիս եւ գաւառներու համար կանխիկ 30 դահ· արծաթ, օտար երկիրներու համար $1\frac{1}{2}$ տոլար, կամ 6 շիլին, կամ $7\frac{3}{4}$ Ֆրանք։ Մեկ թերթի գինն է 30 փարա։ Ամսաթերթին տարեկան գինն է 6 դահ· ամեն տեղւոյ համար։ Թղթատարի ծախքը խմբագրութեան վրայ է։

Խմբագրութեան վերաբերեալ նամակներ պարտին ուղղուիլ առ Տր· Հ· Ս· ՊԱՐՆԸՄ, իսկ բաժանորդագրութեան վերաբերեալներն՝ առ Տր· Ա· Ռ· ԿՐԻՆ, Ա.մերիգան Թան, Կ· պոլիս։

Ա.ժերիկայի Միսիոնարաց Ընկերութեան կողմանէ
Ա· Ռ· ԿՐԻՆ, ԱՐՏՕՆԱՏԵՐ
Հ· Ս· ՊԱՐՆԸՄ, ՏՆՕՐԷՆ–ԽՄԲԱԳԻՐ

ՄԵՐ ԽՕՍՔԵՐԸ

Շատ տարիներ առաջ բարի մարդ մը աղօթեց, "Ով Տէր, պահապան դիր իմ բերնիս, ու իմ շրթունքներուս դուռը պահպանէ։"

Այս աղօթքը ղոր Յաղմոսերգուն ըրաւ՝ շատ լաւ աղօթք է ամենուս համար, քանզի յաճախ կը փորձուինք խօսիլ բաներ որոնք քաղցր եւ ճշմարիտ չեն։ Միայն Աստուած կարող է մեզ պահպանել այն չար խօսքերէն որոնք մեր լեզուին ծայրը կու գան։ Խօսք մը որ միանգամ ըսուի՝ չէ կարելի ջնջել։ Վանդակէն փախած թռչուն մը յաճախ կրնայ բռնուիլ եւ դարձեալ վանդակին մէջ դրուիլ։ Սակայն մեր շրթունքներէն անգամ մը դուրս սպրդած խօսքը երբեք չկրնար բռնուիլ։ Մեր մանաւանդ բարկութեան ժամանակ վտանգ կայ որ չար խօսքեր ելլեն մեր բերնէն։ Ա.հա այս պատճառով դրեց Յակոբոս առաքեալ, "Ա.մէն մարդ թող ծանր ըլլայ խօսելու եւ ծանր՝ բարկանալու։" երբ բարկացած ենք, հաղիւ թէ կը խորհինք մեր ըսածին վրայ։ Սակայն յետոյ, երբ կը յիշենք մեր ըսածները, կ'ատրճանք զգալով թէ ի՛նչ յիմարական եւ ի՛նչ ամբարիշտ խօսքեր խօսած ենք։

Յակոբոս առաքեալ մեզ կը զգուշացնէ երարու վրայ չարախօսելէ։ Շատ դիւրին կը թուի ծանր բաներ ըսել։ Եթէ միայն կանգ առնենք եւ մտածենք, ոչ թէ դիւրին՝ այլ դժուար պիտի գայ վշտացնող կամ վիրաւորող մէկ բառ իսկ արտասանել։ Շատեր չաղակրատութեան հակամէտ են։ Ա.րդ չաղակրատութիւնն այնպիսի բան մ'է որ ընելու չենք, քանզի ուրիշներու վրայ յեղյեղել է ինչ որ ստոյգ չենք գիտեր, եւ շատ անգամ կը հաստատուի թէ այս բաները սխալ են ինչպէս եւ դառն։ Պարապ չատախօսութեամբ ցաւալի վնասներ գործուած են յաճախ։ Բարեկամներ իրարմէ բաժնուած են, տուներ քայքայուած են, մարդկային կեանքեր կործանուած են անխորհուրդ բերաններէ ելած չար խօսքերով։

Մինչ կը յիշենք թէ ո՛րչափ վնաս կրընայ գալ չար խօսքերէ, չմոռնանք բնաւ թէ ո՛րչափ բարիք կրնայ գալ քաղցր, ճշմարիտ եւ սիրալիր խօսքերէ։ Բարի խօսքերը բարի հողի վրայ ցանուած բարի սերմերու կը նմանին։ Գեղեցիկ ծաղիկներ եւ պատուական պտուղներ կը բերեն։ Մանաւանդ տեսական է անոնց բարի աղդեցութիւնը։ Եւ բարի խօսքերը զրոնք դուք ու ես կը խօսինք հիմա ցիսուսի անունով՝ պատուղ պիտի տան ասկէ մինչեւ հարիւր տարի ետք։

«ՊԻՏԻ ՃԱՄԲՈՐԴԵՄ»

Հետեւեալ մանրավէպը կը թելադրէ կերպ մը, որով կրնան տղայք վարժուիլ իրենց սարսափելի բան չնկատել մահը։

Ա.յն դիշեր տղայք պառկելէ առաջ Թոյլատրուեցան ներս երթալ եւ իրենց մայրն համբուրելով "դիշեր բարի" ըսել։ Բաւական առեն է վեր այս արտօնութիւնը ղլացուած էր անոնց, եւ ուստի խորին ուրախութեամբ ընդունեցան ներս երթալու հրաւէրը։ Մայրը քիչ մը աւելի աղեկ էր անշուշտ, եթէ ոչ՝ պիտի չկրնային զայն տեսնել։ Բժիշկն աղեկցուցած էր զայն, եւ որոշեցին բոլոր իրենց կեանքին մէջ սիրել զայն։ Մայրիկը շատ դեղնած էր, բայց կը ժպտէր, եւ իր առաջին խօսքն եղաւ, "Պիտի ճամբորդեմ, զաւակներս։" "Ճամբորդե՞ս," աղաղակեցին տղայք, "մեզ ալ կը տանի՞ս։" "Ոչ, հեռու, հեռու տեղ պիտի երթամ։" "Մայրը հարաւային նահանգները պիտի երթայ," ըսաւ կատաը, "բժիշկը պատուիրեց· հոն պիտի աղեկնայ նարնջենիներու անտառին մէջ։"

"Շատ հեռու երկիր մը պիտի երթամ, որ հարաւային սիրուն նահանգներէն ալ դեղեցիկ է," ըսաւ մայրը նուաղկոտ ձայնով, "և ա՛լ պիտի չդամ։" "Մինա՞կ պիտի երթաս, մայր," հարցուց կատար։ "Ոչ," ըսաւ մայրը մեղմ և անոյշ ձայնով, "մինակ պիտի չերթամ։ Ինծի հետ պիտի դայ բժիշկս։ Սիրելիներս, համբուրեցէք զիս, քանզի առաւօտուն ձեր արթննալէն առաջ պիտի երթամ։ Դուք ալ իմ քովս պիտի գաք երբ պատրաստ ըլլաք, բայց մեկիկ մեկիկ պիտի գաք։" Ա.ռաւօտուն գնաց ան։ Երբ տղաքն արթնցան, իրենց հայրը անոնց խօսեցաւ այն գեղեցիկ երկրին վրայ, ուր մայրն ապահով հասած էր մինչ կը քնանային։ "Ինչպէս գնաց," "Ո՞վ եկաւ անոր ետևէն," հարցուցին տղայք արտասուելով։ "Իսրայէլի կառքը ու անոր ձիաւորները," պատասխանեց հայրը լրջութեամբ։

Մարդիկ կը հիանան այս անմայր տղայոց դէրքին վրայ փայլող խաղաղութեան և երանութեան վրայ։ Երբ հարցուի անոնց, Ո՞ւր է իրենց մայրը, կը պատասխանեն. "Հեռու երկիր գնաց։" Եւ ամէն իրիկուն և ամէն առաւօտ կը կարդան Ուղեցոյց Գիրքը այն երկրին, ուր կ'ապրի հիմա իրենց մայրը, ուր բնակիչներն այլևս չեն ըսեր, "Հիւանդ եմ," և ուր Աստուած ամէն արցունք կը սրբէ։

ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

[Խմբագրական]

Թղթակից մը կ'ըսէ թէ մենք 1882ին ըսինք որ աշխարհի ոսկւոյ դումարն է 18,000,000,000 ոսկի, եւ կը հարցնէ թէ հիմա ո՛րչափ է, նաեւ թէ ո՛րչափ արծաթ կայ։ Զենք յիշեր թէ ի՛նչ ըսուեցաւ 1882ին, երբ մենք կապակցութիւն մը չունէինք թերթիս հետ։ Բայց կը կասկածինք թէ յիշեալ դումարին մէկ ղրօն աւելի է, սիալը որո՛ն ըլլայ՝ ըլլայ, մեր թղթակցի՛ն թէ Ա.-Ֆոքէլի։ 1885էն մինչեւ 1899ի վերջը տասնըհինգ տարիներու ոսկւոյ արտադրութեան արժողութիւնը կը ներկայացուի իբրեւ 575,767,500 ոսկի, իսկ արծաթինը 708,433,000 ոսկի։ 1899ին ոսկւոյ արտադրութիւնը 1885ի արտադրութեան դրեթէ եռապատիկն էր, եւ միայն վերջին երկու տարիներուն մէջ ոսկւոյ արտադրութիւնն արժողութեամբ աւելի եղաւ քան արծաթինը։ Գալով աշխարհի ոսկւոյ եւ արծաթի քանակութեան, ըստ Միացեալ Նահանգներու փողերանոցի տնօրէնի տեղեկագրին, ոսկւոյ դումարն է 1,100,200,000 ոսկի եւ արծաթինը 890,640,000 ոսկի։ Այս է գումարը դրամի վերածուած այս պատուական մետաղներուն եւ դեռ դրամի չվերածուած ձոյլ ձողերուն։ Անհնար է վստահելի հաշիւ մը տալ դոհարեղէնի, սեղանի սպասի, ժամացոյցի եւ այլն ձեւով պահուած ոսկւոյ եւ արծաթի քանակութեան նկատմամբ։

Նոյն թղթակիցը Ծն. Ա. 5 համարին մէջ յիշուած օրուան երկայնութեան վրայ հարցում կ'ուղղէ։ Զարդիս գրեթէ առ հասարակ ընդունուած կարծիքով՝ արարչագործութեան օրերուն իւրաքանչիւրը կը ներկայացնէ ժամանակի չատ երկար չրջան մը, բիւրաւոր եւ թերեւս միլիոնաւոր տարիներ։ Աչսպիսի բացատրութիւն մը ստիպողական կը դառնայ երկրաբանական գիտութեան յայտնութիւններով, եթէ համակարծիք չըլլանք անոնց որ կ'ըսեն թէ Ծննդոց գիրքին պատմութիւնը սկզբնական արարչագործութեան պատմութիւնը չէ, այլ երկիրս մարդկային բնակութեան յարմարցնելու գործին՝ մեծ աղէտ մը եղաը, որով նախորդ ամէն կենսաւորներ չնջուեցան եւ աչխարհ «անձեւ ու պարապ» եղաւ։ Սակայն այս վերջին կարծիքն ունեցողները այժմ սակաւաթիւ են, եւ դժուար է զայս համաձայնեցնել երկրաբանական գիւտերուն հետ։

Ծն. Ե. գլխուն մէջ յիշուած տարին 365 օրէ բաղկացեալ արդի տարին կը կարծենք։ Զենք կրնար տարին այնպէս պղտիկցնել որ նախաջրհեղեղեաններուն կեանքը այժմու մարդոց կեանքէն աւելի երկար չերեւի։ Քանզի գիտենք թէ Մաթուսաղայի որդին Ենովք որդի մը ծնաւ, երբ 65 տարեկան էր։ Եթէ Մաթուսաղայի կեանքը փոխան 969ի 96 տարի համարինք մեր տարիով, այն ատեն ուրեմն Ենովք 6½ տարեկան էր երբ իր որդին ծնաւ։ Ոմանք խնդրին դժուարութենէն խոյս կու տան, ըսելով թէ Ծննդոց գրքին այս առաջին գլուխները աւանդութիւն են եւ վաղեմի ամէն ժողովուրդներու նախնական պատմութեան նման չատ առասպել կը պարունակեն։ Մենք կը նախընտրենք զանոնք պատմական նկատել եւ նախնի երկարակեցութիւնը բացատրել՝ սապէս ըսելով թէ Սեմայ սուրբ սերունդին մէջ մեղայ հետեւանքները մարդկային մարմնին դեռ այնքան վնասած չէին որ կեանքի միջին տեւողութիւնը այժմեանին չափ ըլլար։ Թերեւս նաեւ մթնոլորտի եւ մարդկային միջավայրի պայմանները երկարակեցութեան աւելի նպաստաւոր էին քրհեղեղէն առաջ քան ետքը։

Այս թղթակիցը հարցում կ'ընէ Քաւարանի վարդապետութեան նկատմամբ ալ եւ ուրիշ մը նոյնը կը կրկնէ, թէեւ աւելի ընդլայնելով զայն, զի կը հարցնէ թէ ո՛ւր կ'երթան մարդոց հոգիները մահուան ժամանակ։ Որովհետեւ ոչ ոք մեռնելէ ետքը աչխարհ վերադարձած է յայտնել այն վիճակը, ուր կը մտնէ հոգին մարմինէն զատուելէ ետքը, յայտնի է թէ այն վիճակին վրայ չենք կարող Աստուածաչունչին մէջ յայտնուածէն աւելի քան մը գիտնալ։ Անտեսանելի աչխարհին նկատմամբ ալ Աստուածաչունչի ակնարկութիւններն այնքան համառօտ են որ զարմանալի չէ որ անոնք տարբեր տարբեր կերպով հասկցուած են։ Ոմանք կ'ըսեն թէ երկինք տեղ կայ, ուր կ'երթան մեռնողներուն հոգիները։ Այն Քրիստոնեաները որոնք կատարեալ են՝ անմիջապէս երկինք կ'երթան։ Անոնք որ Քրիստոնեայ չեն եւ ճչմարիտ եկեղեցւոյն չեն վերաբերիր՝ անմիջապէս դժոխք կ'երթան եւ հոն կը մնան յաւիտեան։ Անկատար Քրիստոնեաներն ալ Քաւարան կ'երթան եւ հոն կը մնան երկար կամ կարճ ժամանակ, եւ աւելի կամ նուազ սաստկութեամբ տանջանք կը կրեն իրենց յանցաւորութեան եւ անմաքրութեան աստիճանին համեմատ։ Դարձեալ, կ'ըսեն թէ երկրի վրայ մնացած բարեկամներու ազօթքները կը փութացնեն մեռեալներու ազատումը Քաւարանէն։ Թղթակցի մը հարցման թէ ե՛րբ սկսաւ Քաւարանի վարդապետութիւնը եւ ե՛րբ ցուցուեցաւ անոր անբռնաւորութիւնը՝ կարուկ պատասխան կարելի չէ տալ։ Ըստ ոմանց, այդ վարդապետութիւնը միշտ կար եւ տակաւին ալ մին է եկեղեցւոյ ճչմարիտ վարդապետութիւններէն։ Մենք պիտի ըսենք առ հասարակ ընդունուած Բողոքական վարդապետութիւնը, թէեւ կարծիքի չատ զատնազանութիւն կայ այս եկեղեցիին մէջ։ Բողոքականներս կը հաւատանք թէ հաւատացեալներու հոգիները կատարեալ կ'ըլլան մահուան ժամանակ։ Ոչ ոք բացարձակ կատարելութեան կը հասնի այս կեանքին մէջ։ Սակայն ամէն ճչմարիտ Քրիստոնէի դերազոյն ըղձն է ազատուիլ մեղքի արատէն եւ Աստուծոյ ծառայել կատարելապէս, եւ իրապանչիւրին տիրող զգացումն է սէր առ Աստուած։ Այսպէս Աստուած իր անհուն չնորհքով եւ ողորմութեամբ կը մաքրէ զանոնք, մահուան ժամանակ, մնացած ամէն մեղքէ, քանզի մեղքէ չեն ազատուիր անոնք իրենց չարչարանքներուն չնորհիւ, այլ Քրիստոսի քաւչական գործով։ Վիճակն ուր կը մտնեն անոնք՝ կը նպաստէ այս սրբացման, քանզի զերծ են փորձութիւններէն որոնք մարմնական ախորժակներէ կու գան, չրջապատուած են սուրբ էակներով, որոնց ոչ մին կը փորձէ զանոնք ծուռ բան ընել կամ սէրէ տարբեր բան կը զգայ հանդէպ անոնց, եւ մանաւանդ Աստուծոյ սիրոյն եւ անոր նկատմամբ գեղեցկութեան վրայ ունին այնպիսի յայտնութիւն մը, որու նմանը հնարաւոր չէր այս կեանքին մէջ։ Այսպէս այս երանելի վիճակին մէջ կը սպասեն անոնք մինչեւ մարմնին յարութիւնը, երբ թէ՛ հոգին եւ թէ՛ փառաւորեալ մարմինը կը մտնեն իրենց Տէրոջը յաւիտենական փառքը։ Այս է Բողոքականներու մեծագոյն մասին հաւատքը։ Բայց կը գտնուին ոմանք որոնք կը կարծեն թէ հոգին կրնայ գործել մարմինով միայն, եւ թէ թմրեալ վիճակի մէջ կը մնայ մինչեւ յարութեան ժամանակ։ Գալով անապաչխար մեռնողներուն, առ հասարակ կ'ընդունուի թէ անոնք յաւիտեան կը կրեն իրենց մեղքին հետեւանքները։ Ըստ ոմանց, անապաչխար-ներու հոգիները կը կորսուին եւ աւետարանի յաւիտենական պատիժն է ի սպառ բնաջինջ ըլլալ։ Ըստ այլոց, հանդերձեալ աչխարհի մէջ փորձի պիտի ենթարկուին անոնք որոնց աւետարան չքարոզուեցաւ այս կեանքին մէջ։ Եւ դարձեալ ըստ այլոց, բոլոր մարդկութիւնը պիտի փրկուի վերջապէս։ Սակայն Բողոքականներու ընդհանուր հաւատքն այն է զոր վերը տուինք, եւ այս կը թուի Սուրբ Գրոց խնդրոյս վերաբերեալ խօսքերուն աւելի բնական բացատրութիւնը։ Ճչմարիտ Քրիստոնեաներու հոգիները մահուան ժամանակ փառքը կը մտնեն եւ չարերու հոգիները կը մտնեն անմիջապէս պատժոյ տեղը։ Բայց ամէն Բողոքական կը հաւատայ թէ կան Աւետարանի լոյսը չընդունած բայց իրենց ունեցած լոյսին համեմատ ապրիլ չգտնացող մարդիկ որոնք Քրիստոսով կը փրկուին։ Ատոնց թիւը մե՛ծ է թէ փոքր, ոչ ոք բայց միայն Աստուած գիտէ, կը կարծենք։ Սակայն կը հաւատանք թէ անոր զթութիւնն անհունօրէն աւելի մեծ է քան ամենէն զթած մարդունը, եւ թէ այնչափ միայն պատիժ պիտի տայ որչափ կը պահանջէ բացարձակ արդարութիւնը եւ սիրեղերքին բարձրագոյն օրէնքը։

Համառօտիւ պատասխանելով ուրիշ թղթակցի մը հարցումներուն, կ'ըսենք (1) թէ Ադամ եւ Եւա, ցորչափ ժամանակ անմեղ էին, ամօթի զգացում չունեցան երբեք, քանզի չէին ըներ բան մը զոր ծուռ կամ անարժան դատէին։ Բայց իրենց անհնազանդութենէն ետքը յանցաւորութեան ընդհանուր զգացում մը ունեցան, եւ ատոր հետ ամօթի զգացում մը, եւ այդ զգացումը նախ յայտնուեցաւ իրենց մերկութեան գիտակից ըլլալնուն միջոցով։ (2) Ծայտ. Ա. 10 համարին մէջ յիշուած կիրակի օրն անտարակոյս կը նչանակէ չարթուան առաջին օրը, զոր Քրիստոնեայ եկեղեցին կը պահէր իբրեւ Տէրոջը յարութեան չարաթական ծոմը։ Այս է Ալֆորտի եւ բոլոր լուսագոյն մեկնիչներուն կարծիքը։ Κυριακὴ անգլականը Նոր Կտակարանին մէջ Քրիստոսի կ'ակնարկէ, եւ մասնաւոր պատճառ չկայ չաբաթ անունը, որով կը կոչուէր եօթներորդ օրը, «Տէրունական օրվի փոխելու։ (3) կը կարծենք թէ Աստուած այլեւս իր ժողովրդին չխօսիր նորընչեալ մարգարէներով եւ առաքեալներով ինչպէս կը խօսէր ժամանակաւ, քանզի զայդ անհրաժեչտ չհամարիր հիմա որ Քրիստոսով եղած աւելի կատարեալ յայտնութիւնն ունինք։

Կը վերջացնենք այս յօդուածը ուրիշ թղթակցի մը երկու հարցումներով։ (1) «Առհասարակ Հայ ժողովուրդը որ Տաճկաստանէ ուխտի կ'երթայ Երուսաղէմ՝ վանքերուն մէջ ձրիապէս կը պատսպարուի հոն, քանի մը վանքերու ընծայ եւն. տալով։ Ինչքեր է թէ Հայ Բողոքականներ եւս կրնան այդպէս պատսպարուիլ հոն, եթէ ուզեն քանի մը օր մնալ Սուրբ Քաղաքին մէջ։» Եթէ Երուսաղեմի վանքերը վարող մեր Լուսաւորչական բարեկամները մարդասիրութիւնն ունենան նոյն չնորհն ընելու, պատճառ մը չենք տեսներ որ մեր Բողոքական բարեկամները չընդունին անոնց ասպնջականութիւնը։ Զենք կարծեր թէ իրենցմէ պիտի պահանջուի ոեւէ բան ընել կամ երկրպագել իրենց խղճին հակառակ կերպով։ Եւ երբ մեկնին, կը վայլէ որ նուէր մը ընեն ցուցնելու համար թէ կը գնահատեն իրենց ցուցուած մարդասիրու-

թիւնը ։ Կը կարծենք թէ դրամը աղքատնեւրու նպաստի կամ ուրիշ բարեգործական գործի մը կը յատկացուի ։ Եթէ այս պայմաններով Երուսաղէմ երթալու դէմ առարկութիւններ կը գտնուին, որոնց մենք տեղեակ չենք, այն ատեն հոն երթալ ուզող մեր բարեկամներուն ուրիշ բան չմնար ընել, բայց եթէ դիմել ուղղակի պանդոկ մը կամ իջեւան մը եւ վճարել իրենց բնակութեան եւ ուտեստի ծախքերը ։ (2) «Մեր երկրի մէջ կանոյք ընդհանրապէս սրտի հիւանդութիւն չատ կ'ուշնեն (կրնամ ըսել, 80 առ հարիւր), կըրնաք հմուտ բժիշկներէ իմանալով Ա-եռ-ոքէի մէջ այդ հիւանդութիւններու դէմն ու դարմանը գրել ։» Թերեւս բժիշկ բարեկամ մը պիտի հաճի այս հարցման պատասխանել ։

ԿԻԼԻԿԻՈՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԳՈՐԾՈՂ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ

(Պաո Ս. Թէզիէռ, Մոլոշ)

Անցեալ կէս դարուն մէջ Կիլիկիոյ Միութեան Աւետարանական եկեղեցիներէն մէկ քանիին ժողովրդին աւետարանչութեան գործին մէջ ըրած ջանքերուն եւ աշխատութիւններուն համառօտ նկարագրութիւնը պիտի ընեմք հոս։

Ա.ՆԹԱՊ · Ինչպէս որ մեր այս չրջանակին մէջ գտնուող առաջին Աւետարանական եկեղեցին Ա.ՆԹԱՊի եկեղեցին է, նոյնպէս նաեւ Ա.ՆԹԱՊի եկեղեցին է աւետարանչական գործին առաջին անգամ ձեռնարկողը ։ Սոյն եկեղեցին դեռ իր մանկութեան ժամանակը 1848 եւ 1849ին Զմիւռնիոյ տպարանին մէջ Սուրբ Գիրք եւ հոգեւոր տետրակներ տպուելու եւ հրատարակուելու համար իբր $6\frac{1}{2}$ Օսմ · ոսկի ղրկեց ։ Մինչ 1858ին Քիլիսի մէջ աղօթատեղի մը կը չինուէր, ժողովրդին ապրական սեռը 3,000 դահեկան տուած ատեն, իգական սեռէն ալ կազմուած ընկերութիւն մը 3,000 դահեկան ստորագրուեցաւ Ա.ՆԹԱՊի արեւելեան կողմը 6 ժամ հեռու գտնուող Օրուլ կոչուած գեղին քարոզիչ մը ղրկելու համար ։ Ցիշեալ գեղին մէջ Աւետարան քարոզելու համար վերոյիշեալ ընկերութիւնը 30,000 դահ · ծախսած եւ հոն Աւետարանական փոքրիկ ժողովուրդ մը երեւան եկած է ։ Ցետոյ (1860) ուրիշ ընկերութիւն մը առաջինին հետ միասին Օրուլի, Ճիպկինի եւ Էհնէչի մէջ չատ տարիներ աշխատած են ։ Երբ այս կողմերը չտեսնուեցաւ ակնկալուած յառաջդիմութիւնը, եղբայրները իրենց ուշադրութիւնը դարձուցին ուրիշ կողմ, այսինքն Ա.ՆԹԱՊի արեւմտեան կողմը իբր 20 ժամ հեռու, Պէրէքէթ լեռներուն մէջ զանազան տեղեր բնակող ազգակիցներուն մէջ գործելու համար ։ Այդ կողմերը 1862ին Ա.ՆԹԱՊի եղբայրներէն ոմանք Աւետարանի քարոզութեան աշխատեցան · բայց աւելի կանոնաւորապէս 1869ին, 8ական ամիս աշխատելու պայմանաւ, երկու քարոզիչներ ղրկուեցան Պաղչէ եւ Խարնը անուն գեղերը ։ Եւ Հասանպէյլիի երիտասարդի մը դաստիարակութեան եւ առաջնոյն աշխատաւորներուն համար իբր 5,300 դահ · ծախսուեցաւ ։ Վերջը յիշուած թուականէն ետքը (1870—80) ուրիշ Աւետարանական եկեղեցիներու պատկանող իբր 40 եղբայրներէ բաղկացեալ —որոնց մեծագոյն մասը Հայիքի Աւետարանական եկեղեցիին անդամներէն էին—Լ-ասոցիէյշըն անուն ընկերութիւն մը կազմուեցաւ, որ աւետարանչութեան համար աւելի ընդարձակ դաշտ մը ընտրեց, այն է՝ Իսքէնտէրունէ դէպ հիւսիս 10 ժամ հեռու Զէօքմէրզիմէն կոչուած տեղը ։ Ուր չաղրութեան արժանի է այս աւանին, կրօնական բարեկարգութեան համար բացման, պատմութիւնը ։

Մարաշու Աստուածաբանական վարժարանին առաջին ընթացաւարտներէն մէկը Զէօքմէրզիմէն կը ղրկուի, ուր կը հիւրընկալուի երկու եղբայրներէ բաղկացեալ ընտանիքի մը մէջ ։ Երբ քանի մը օր կը տեսակցին, կը խօսակցին, կը հասկցուի թէ հիւրը Բողոքական է · ասոր վրայ անոր կ'ըսուի որ տնէն ելլէ եւ դիւղէն ալ մեկնի ։ Հիւրը յիշեալ տան մէջ Սուրբ Գիրք մը թողելով կ'երթայ ։ Ցետոյ այն երկու եղբայրները հետաքրքրուելով թէ ի՞նչ գիրք է այն, կը կարդան զանիկա, եւ անոր մէջ գտնուած անակնկալ բաներուն վրայ հիացած՝ չատ կը ցաւին իրենց հիւրը ղրկելնուն համար ։ Ասոր վրայ Լուսաւփիւռ ընկերութիւնը հոս կը ղրկէ իր քարոզիչը ։ Բողոքականութեան միաւորմամբ գուցնողներուն դէմ սաստիկ հալածանքներ կ'ելլեն, բայց Լուսաւփիւռը հաստատամտութեամբ իր ճառագայթները հոն արձակելու փոյթ կը տանի, եւ այդ նպատակին համար 12,000 դահ · կը ծախսէ · եւ թէպէտ ինչ ինչ դժուարութիւններու պատճառաւ յիշեալ ընկերութիւնը դադրեցուցած է իր գործը, աշխատութիւնները ի դերեւ եղած չեն · վասն զի վերջապէս արգելքները վերցուեցան եւ Պորտ ընկերութենէն ղրկուած աշխատաւորներուն եւ բարեկարգեալ կրօնքին հետեւողներուն կրած հալածանքը դադրեցաւ ։ Հիմա հոն 100 հոգիներէ բաղկացեալ Աւետարանական ժողովուրդ մը կայ եւ 24 անդամ եկեղեցւոյ ։ Մինչ Լուսաւփիւռ ընկերութիւնը ուրոյն կը գործէր, Ա.ՆԹԱՊի եկեղեցիները պարապ չէին մնար ։ Երբ Ա.րժ · Պատ · Դրիգոր Ցարութիւնեան (Ա.ՆԹԱՊի եկեղեցիին առաջին երէցը) 1868ին Խարբերդի Միութեան ժողովին այցելեց, երիտասարդի մը դաստիարակութեան երեք տարուան ծախքը, 24 Օսմ · ոսկի, խոստացաւ, որպէս զի անիկա յետոյ երթայ Քիւրտիստան իր ազգակիցներուն մէջ աշխատի ։ Այս ստակը տալ կը ստանձնեն եկեղեցիները ։ Ցետոյ աւետարանչական գործին համար 100 ոսկիէն աւելի տուին Ա.ՆԹԱՊի եկեղեցիները ։ Բայց ամէնը այս չէ միայն ։ Պէլէնի մօտ Ֆաթրլը գեղին աւետարանչական գործին համար 5 ոսկի տուած են, եւ մօտերս քարոզիչ մը ղրկած են Անտիոքէ քանի մը ժամ հեռաւորութիւն ունեցող Հաճիհապիպլի անուն գեղը ։ Վերի ցուցակին մէջ չեն բովանդակիր Ա.ՆԹԱՊի եղբայրներուն Հնդկաստանի սովին, ուրիշ տեղերու եկեղեցւոյ չէնքերու, եւ այլ տեսակ տեսակ բարեսիրական նպատակներու համար տուած նպաստները ։

Մ.ՈՇ · Դուրսը Աւետարանի տարածման համար աշխատելու մէջ կարգաւ երկրորդը Մարաշի Աւետարանական եկեղեցիներն եղած են ։ Ցիշեալ եկեղեցիներուն տակաւին տկար եղած ժամանակը այս գործին տկար կերպով սկսուած է ։ Այս քաղաքին մէջ կրօնական բարեկարգութեան սկզբնաւորութեան առենը (1856—7) Բողոքականութիւնն ընդունողներուն համար վտանգաւոր էր ճամբորդել այն տեղերը ուր Զէյթունցիներ կը գտնուին ։ Սարկաւագ Պարոն Աւագ Շիրաճեան, որ տակաւին կենդանի է, ուրիշ երեք ընկերներ կը գտնէ եւ կ'առաջարկէ որ իւրաքանչիւրը չաբաթը քանի մը տասը փարանոց վճարէ եւ գումարովը Զէյթունցիներուն Սուրբ Գիրք տրուի ։ Ցիշեալ եղբայրները կը հաւանին եւ անմիջապէս գործի կը սկսին, եւ Սուրբ Գրոց ի պատրաստի գրտնուած մասերէն գնելով զանոնք կը գործածեն այդ նպատակին ։ Քիչ եւ քիչ այս չորս եղբայրները 1859 Փետրուարին գումարուած եկեղեցական ժողովին կը յայտնեն իրենց նպատակը եւ կ'առաջարկեն որ ով որ կ'ուզէ անդամակցի իրենց ընկերութեան։ Այն ատեն ամբողջ եկեղեցին կ'ընդունի այս առաջարկութիւնը եւ 2,500 դահ · կը ստորագրուի եւ Ընկերութեան անունը Հոֆեայբահ կը դնէ ։ Եւ որպէս զի ստակը պատշաճ կերպով գործածուի, ժողով մը կը կազմուի եւ չրջակայ գեղերուն մէջ Աւետարան քարոզելու համար չորս անձինք կ'ընտրուին ։ Ցօդուածագիրս քիչ մը կը յիշէ այս գործիչներէն ոմանց իրենց աշխատութեան վայրերուն, Ֆըռնըզագի, Քիւրիճիի, Նիւրիէհի, Աճէմլիի եւ ուրիշ տեղերուն վրայով տուած տեղեկագրութիւնները ։ Անոնք չատ ուշագրաւ էին ։ Զէյթունի մէջ կրօնական բարեկարգութեան թուականէն սկսեալ Հոգեսիրականը իր գործիչները հոն ղրկած է եւ մինչեւ մօտ տարիներս (1896)՝ տարեկան 20 ոսկի տուած է չարունակ 35 տարի ։ Հիմա հոն 150 հոգիներէ բաղկացեալ Աւետարանական ժողովուրդ մը կայ, որոնց 103ը եկեղեցւոյ անդամ են ։ Եւ անցեալ տարի անոնց հոգեւոր տուրքը 4,907 դահ · էր ։ Ո-րովհետեւ Զէյթունի Աւետարանական եկեղեցին իր բեմը ինք հոգալու ձեռնարկած է, Հոգեսիրականը իր գործիչը ուրիշ տեղ կը ղրկէ, որուն վրայ պիտի խօսուի վարը ։

Մինչ Հոգեսիրականը իր գործը կը չարունակէր, Լ-ասոցիէյշըն անունով ուրիշ ընկերութիւն մըն ալ կազմուեցաւ — որուն անդամներուն մեծ մասը Շէֆքէրտէրէի Աւետարանական եկեղեցւոյն երիտասարդներէն կը բաղկանար—եւ աւետարանչական գործին սկսաւ։ Այս Ընկերութեան վրայով 1892 տարւոյ Թուրքերէն Ա-եռ-ոքէի մէջ (երես 108) ընդարձակ տեղեկութիւն տրուած է, ուստի անոր համառօտութիւնը միայն կը գրենք հոս։ Ընկերութիւնը որ կազմուեցաւ 1872ին եւ գործի սկսաւ 1880ին, իբր 15 տարի չարունակ քարոզիչ ղրկած է Կապան, եւ 30,000 դահ·է աւելի ծախք ըրած է ։ Ասկէ քանի մը տարի առաջ գործը Հոգեսիրականը ստանձնած է եւ անոր կողմանէ հիմա քարոզիչ մը կ'աշխատի հոն ։ Կապանի մէջ 40է աւելի անձերէ բաղկացեալ Աւետարանական ժողովուրդ մը կայ եւ 18 անդամ եկեղեցւոյ ։ Մինչ Մարաշի եկեղեցիները այս պատասխանական ծառայութեան կը պարապին, անոր հիւսիսային մասին մէջ բլուրի մը վրայ աղչկանց գոլէճին մէջ ալ լուսաւոր կանթեղ մը իր լոյսը չատ հեռուն կ'արձակէ ։ Այս կանթեղն է 1884ին Լուսաւորիչ Խաչարի անուն ընկերութիւնը, յիշեալ Գոլէճի ուսանողներէն բաղկացեալ, որ այժմ 175 անդամ ունի ։ Միջին հաշուով տարեկան 450 դահ · եկամուտ ունի այս ընկերութիւնը, եւ ցարդ իբր 7,650 դահ · ծախսած է ։ Հաւաքուած ստակը ի Շիքագօ Կանանց Պորտ անուն ընկերութեան—որուն մէկ ճիւղն է այս ընկերութիւնը—կը ղրկուի, բայց իրենք ալ անոր մէկ մասը կրնան ծախսել ըստ հարկին ուրիշ տեղերու համար ։ Ինչպէս ըսուեցաւ Ա.ՆԹԱՊի համար, կրնայ ըսուիլ նաեւ Մարաշի համար թէ բարեսիրական նպատակաւ տուած ամբողջ նպաստը յիշուած չէ վերը ։ Եկեղեցին իր մանկութեան մէջ երբ (1860) լսեց թէ Պորտ ընկերութիւնը պարտքի տակ ինկեր է, իր երախտագիտութեան ի նշան իբր 1,000 դահ · օգնութիւն ղրկած է ։

Քիւրտիստանի Աւետարանչական գործին համար եւ եկեղեցւոյ մը չինութեան համար իբր 800 դահ. եւ Ատուածաշունչի Ընկերութեան համար եւս 200 դահ. տրուած է։ Ասոնցմէ դուրս են ըստ պատահման հեռու տեղեր ղրկուած ուրիշ բարեսիրական նպաստներ։

Ատանա եւ Թարսուս։ Ատանայի եւ Թարսուսի եկեղեցիներն ալ աւետարանչական գործին մէջ Այնթապի եւ Մարաշի եկեղեցիներէն օրինակ առած են։ Ատանայի Աւետարանական ժողովրդին Քրիստոնեայ երիտասարդներէն ոմանց ջանքովը, 1878—85 Թուականներուն, քաղաքէն 10 ժամ հեռու Գօզօլուգ կոչուած գեղը տարին 10–15 ոսկի ծախքով քարոզիչ կամ վարժապետ մը ղրուած է։ Հոս աշխատող անձին ծախքը 1880էն հետէ Թարսուսի եկեղեցին կողմէն կը հոգացուի։ Գօզօլուգի մէջ հիմա 74 անձերէ բաղկացեալ Աւետարանական ժողովուրդ մը եւ եկեղեցւոյ 18 անդամ կայ։ Ատանայի եկեղեցին, բաց ի վերոյիշեալներէն, Միսիի մէջ եւ չատ տարիներէ հետէ Զէօքմէրղիմէնի մէջ աշխատող քարոզիչներուն Թուականներուն օգնած է։ Նաեւ քանի մը տարիներէ հետէ Սուրբ Գրոց հրատարակման համար տարեկան 4—5 ոսկի նպաստած է, եւ կանանց ամսագլուխներու ժողովներուն մէջ հաւաքուած ստակը Աֆրիկէի կամ ուրիշ տեղերու աւետարանչական գործին համար ղրկուած է։ Թարսուսի եկեղեցին բաց ի Գօզօլուգի մէջ աւետարանչական գործին չարունակէլէ, ինչպէս յիշուեցաւ վերը, հոթը տարիներ Դոնեա, Թալաս, Մէրսին եւ ուրիշ տեղերու աւետարանչական գործերուն համար ստակներ տուած է, որոնց համագումարը 30 ոսկիի կը հասնի։

։ Թէպէտ լիովին ծանօթ չէ թէ մեր Միութեան միւս եկեղեցիք դուրսերը աւետարանական ճշմարտութեանց տարածման համար ինչ ըրած են յայտնապէս, սակայն թէ ոմանք աւետարանչութեան համար ժամանակ ժամանակ ստակ հաւաքելով կեդրոնական վայրեր ղրկած են, եւ մանաւանդ առեւտրական եւ արհեստի վերաբերեալ գործերով չրջակայ գեղերը այցելելու առեն Աւետարանը քարոզելով չատերը լուսաւորած են։

Վայելուչ է յիշել նաեւ մեր եկեղեցիներուն արտաքին աւետարանչութեան գործին մէջ գոհունակութեան արժանի քանի մը պարագաները։ Այսինքն, առնուած տեղեկութիւններու նայելով, անոնք այս գործին ձեռնարկած են ինքնայօժար եւ առանց ուրիշ տեղէ մղուելու կամ թելադրութիւն ընդունելու։ Այս մասին բացառութիւն կրնայ ըլլալ աղջկանց Գոլէճին մէջ կազմուած Լուսաւորիչ Խաչարի ընկերութիւնը միայն։ Կանանց եւ երիտասարդաց այս նպատակին ուշադրութիւն ընծայելը եւս ուշադրութեան արժանի է։ Նմանապէս անցեալ տարի Մարաշի մէջ գումարուած մեր միութեան ժողովին մէջ կիլիկիոյ Միութեան բոլոր եկեղեցիներուն միաբանութեամբ աւետարանչական գործն ստանձնելը մեր եկեղեցեաց պատմութեան մէջ չատ կարեւոր տեղ մը պիտի գրաւէ։ Երբ պիտի գայ արդեօք այն ժամանակը, երբ Օսմանեան Պետութեան մէջ գտնուող բոլոր Աւետարանական Եկեղեցիները մեզմէ հեռու երկիրներու Աւետարան քարոզելու համար միսիոնարական ընկերութիւններ պիտի կազմեն։ (Թուրքէքէնէ)

ՓԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՁԱՄԻՉԸ

Փալիֆորնիոյ Ֆրէզնօ քաղաքը, որուն բնակիչներուն թիւն է 20,000, խաղողի եղանակին մէջ 45,000 բնակիչ կ'ունենայ։ Ասոնք ամէնն ալ օրուան լուսնալէն մինչեւ դիշերուան մութը կոխելը կը զբաղին չամիչը պատրաստելու, խաղողը փրցնելով, չորցնելով, արկղներու մէջ դետեղելով եւ փոխադրութեան յանձնելով։ Հողը եւ տեղւոյն կլիմայի էական ինչ ինչ հանգամանքները այդ երկիրը մասնաւոր կերպով յարմար կ'ընեն բնիկ խաղողը մշակելու։ Տարուան ութ ամիսներուն մէջ անձրեւ քնաւ չիյնար։ Սրեւոտ օրերու այս երկար ժամանակամիջոցին մէջ հողին ծծած տաքութիւնը խաղողին կու տայ անոր ունեցած չաքարային այն ճոխ յատկութիւնը, եւ դաշտերուն մէջ այդ երկարատեւ տաքութեան միջոցին խաղողը կը մաքրուի եւ կը չորցուի։ Ֆրէզնօ այս առաւելութիւններէն զատ ունի նաեւ ոռոգման համար անսպառելի ջուր որ կ'իջնէ բարձր լեռնաշղթաներէն, եւ կատարելապէս կ'իյնայ այգեգործին իշխանութեան ներքեւ, որուն փոյթը չէ երաշտութիւնը եւ կամ անձրեւի սակաւութիւնը։

Չամիչաշինութիւնը մինչեւ ասկէ քսանըհինգ տարի առաջ Հարաւային Եւրոպացւոց յատուկ էր, եւ բազմաթիւ ժողովուրդներու ապրուստին գլխաւոր միջոցն էր։ Այսչափ կարճ ժամանակամիջոցի մէջ այս կարեւոր ճարտարուեստին հեռաւոր Քալիֆորնիա փոխադրուիլ կարենալը, եւ Սպանիացի այգեգործներու մեթոտներուն մինչեւ օտար ներածուհները բոլորովին խափանելու աստիճան զարգանալը, Ամերիկեան ձեռներէցութեան ուրիշ մէկ հրաչքն է։ Բայց Սպանիա տակաւին ունի աժան աչխատութեան առաւելութիւնը։

Չամիչի խաղողին մշակութիւնը էական մասնաւոր բաներով չատ բերրիր այն մեթոտներէն որ Քալիֆորնիոյ այգիներուն մէջ կը գործածուին՝ գինիի խաղողները անոնց արդի կատարելութեան բերելու համար։ Ասիկա անդուլ աչխատութեան եւ անընդհատ հսկողութեան գործ մըն է, արդիւնք մանրակրկիտ գննութեան եւ գիտական փորձարկութեան։ Ջմեռուան սկիզբները կանուխ այգիները կը յօտուին (պուտամագ) մինչեւ գետնին երեսին հաւասար, եւ ամէն մէկ յաջորդ ամիս մինչեւ Յունիսի առաջին օրը այգեգործները ժրաջանութեամբ կը զբաղին մշակելու, ծծումբ ցանելու եւ նորէն յօտելու, այն նպատակով որ որթատունկերը պաչտպանուին միջատներէ կամ ժանգէ։ կը զբաղին նաեւ գետնէն հանելով եւ հասունցող պտուղին մէջ ներմուծելով մեծագոյն սնունդը, առանց սիեւնոյն ժամանակ որթատունկերը յոգնեցնելու կամ տկարացնելու։ Աւելորդ ճիւղերը կը կարուին։ Ասոնց խոշորութիւնն է եւ ոչ թէ թիւը զոր կը վնտռէ ամենայաջող այգեգործը։

Չամիչ չինելու տեղին կլիմայական պայմանները վերջին աստիճան կարեւորութիւն ունին ճարտարուեստը յաջողութեամբ գործադրելու համար։ Եղանակին անձրեւը Ֆրէզնոյի մէջ միջին հաչուով իբր 8 մատնաչափ է։ Կը սկսի Նոյեմբերին եւ կը վերջանայ Մայիսին։ Բայց այգեգործները հոս բոլորովին անկախ են Բնութեան անձրեւի ձեւով մատակարարած խոնաւութենէն։ Միջակ հաչուով, երեքուկէս քաչ խաղողէն մէկ քաչ չամիչ կ'ելլէ։ Իւրաքանչիւր ակրոն (չորս տէօնիւմ) այգի իբր հինգ տակառաչափ խաղող, կամ մէկ ու մէկ քառորդ տակառաչափ չամիչ կու տայ։ Չամիչի խաղողին չաքարին միջին քանակութիւնը առ հարիւր 25էն մինչեւ 28 է։ Կախեալ է հողէն, օդին եղանակէն եւ ընդունած ջուրէն։ Որթատունկերը իրարմէ 8–10 ոտք հեռու կը տնկուին, նաեւ աւելի մօտ՝ երբ հողին պարարտութիւնը կը ներէ։

Խաղողը քաղել կը սկսուի Օգոստոսի վերջերը։ Ֆրէզնօ գաւառին մէջ 42,000 ակրոն այգիներ կան, եւ կանոն է մէկ ակրոնին մէկ մարդ յատկացնել։ Ողկոյզներուն կոթերէն միայն բռնել պէտք է, վասն զի եթէ ձեռք դպչի անոնց, կ'աւրուի անոնց տեսքը։ Խաղողները փրցուածնուն պէս՝ կը չարուին 2 ոտք լայնք եւ 3 ոտք երկայնք ունեցող ամաններու մէջ, որոնք իբր 7 ական քաչ կը պարունակեն։ Այս ամանները որթատունկերուն մէջտեղերը կը դրուին, եւ բոնները արեգակին հակած։ Հոս կը մնան 6 կամ 8 օրեր։ Ցետոյ գլխիվայր կը դարձուին, պարզապէս ուրիչ աման մը անոնց վրայ դնելով եւ չրջելով։ Գրեթէ 10–12 օր այսպէս արեւին ազդեցութեան ներքեւ կը դրուի խաղողը, այնուհետեւ կը տարուի ծրարելու չէնքը՝ ցամքելու գործողութեան ենթարկուելու համար։

Ցամքելու գործողութեան չատացած սընտուկները միւս ամաններէն քիչ մը խոշոր են, եւ 8 մատնաչափ խորութիւն ունին։ Արեւով չորցած խաղողները այս սընտուկները կը փոխադրուին, անտուկին չատակը թերթ մը թուղթ դնելով եւ անոր վրայ խաւ մը խաղող չարելով, եւ այսպէս թուղթ եւ խաղող փոխոխակի իրարու վրայ դնելով, մինչեւ որ լեցուի անտուկը։ Այնուհետեւ լեցուած անտուկները հաւասարցնելու սեղեակը կը տարուին որ է մութ եւ օդ չանցընող տեղ մը։ Անտուկները մէկմէկու վրայ կը դիզուին եւ այնպէս կը մնան տասնըհինգ քսան օր մինչեւ որ բոլորովին ցամքին չամիչները։ Այս գործողութեամբ չամիչին խոնաւութիւնը կը ցնդի գրեթէ։ Երբ չամիչը անտուկներէն կը հանուի, պատրաստ կ'ըլլայ վաճառանոց տարուելու։ Երբ ձեռք դպչի, հատիկներէն չատը կը թափին չորցուած ողկոյզներէն, եւ իրրեւ այդպէս կը տարուին վաճառանոց։ Ատոնք կը դրուին կազմածի մը մէջ, ուր կը ստկուին իրենց կոթերէն եւ չորս աստիճաններու կը բաժնուին։ Ողկոյզ չամիչները առ հասարակ 7 քաչ պարունակող անտուկներու մէջ կը զետեղուին։ Ասիկա որ փափուկ գործողութիւն մըն է՝ կիներու եւ աղջիկներու կը վստահուի առ հասարակ։ Անցեալ երեք չորս տարիներէն հետէ նոր արտադրութիւն մը, Քալիֆորնիոյ սերմնաւոր կամ կորիզաւոր (չէքիրտէքլի) կոչուած չամիչը, վաճառանոց հանուած է, եւ արագ արագ լաւ ընդունելութիւն կը գտնէ հանրութենէն իր չատ մը ակնյայտնի արժանիքներուն համար։

Կ'ակնկալուի թէ այս տարի Ֆրէզնօ իբր 2,500 կառքերու բեռ չամիչ պիտի արտածէ։

ԱՅԼԵՒԱՅԼ

Ջղային անչնչ և ֆոսֆ. Ըստ Տր. Է. Էրլէնմէյերի, ջղային անձինք կրնան չատ քնանալ առանց գիտնալու։ Մինչեւ իսկ առողջութեան մէջ մէկը կրնայ բաւական քուն ըլլալ եւ յետոյ իրեն այնպէս թուիլ թէ քնացած չէր, ինչպէս երկաթուղիով ճամբորդող մը կ'արթննայ կառախումբին կենալէն, եւ չյիշեր միւս կայարաններէն անցած ըլլալը կամ իր գիտակցութիւնը կորնցուցած ըլլալը։ Քուն չյիշելու այս վիճակը չատ հա-

սարակ է ջղային ախտերու մէջ։ Հիւանդները կը գանգատին իրենց արթուն մնալուն համար, թէպէտ քնացած են բոլոր դիչերը։ Եւ այս բանը հարկաւոր զգուշարար մը կ'ըլլայ քնացնող կամ հանդարտեցուցիչ դեղեր տալու դէմ, որոնք ախտացեալին վիճակը քննելէ առեւ միայն գործածուելու են։

Կաթոլիկ եպիս. պաշ. Նէթէ. Եփելու չահեկան մեթոտի մը համար գրաւ գրաւ Անգղիացի մը, ըսելով թէ կրնայ կարկանդակ եփել թէմզ գետին ջուրին ներքեւ, տասը ոտք խորունկը։ Գրաւը չուտ մը ընդունուեցաւ, վասն զի այդպիսի բան մը անկարելի թուեցաւ։ Կարկանդակը թիթեղ ամանի մը մէջ դետեղուելէ ետքը տապրակ մը կիրի մէջտեղ ծրարուած գրուեցաւ ջուրին տակ, եւ ահա երկու ժամ ետքը կարկանդակը եփուած պատրաստուած էր։ քիչ մըն ալ չափէն աւելի եփուած էր։

Մրջի՛ն-ի տպաւորը։ Մրջիւնի մեծ քաղաքներ, ըստ Մ. Ֆորէլի եւ Սըր Ճան Լըպոքի հաշիւներուն, կը պարունակեն 400,000է մինչեւ 500,000 մրջիւններ։ Մ. Եուինկ, այս թուանշանները չափազանց մեծ համարելով, հինգ խոշոր բոյներու մրջիւնները սպաննեց թունաւոր գոլորշիի միջոցաւ, եւ յետոյ զգուշութեամբ հաշուեց մեռածները, որ 17,828է մինչեւ 93,694 էին։ Ասոնց վրայ աւելցնելով բացակայ կամ խոյս տուող մրջիւնները, ամենէն մեծ բոյնը պիտի պարունակէ ընդ ամենայն իբր 100,000 մրջիւն։

Ձի՛-ի տպաւորը։ Բլոնտայքի նախկին բնակչի մը խօսքերուն նայելով, այդ երկրին բնակիչները չատ կը տառապին ձիւնի կուտակումներէն։ Մուրգոյն ակնոցներ կը թուի թէ օգուտ չեն ըներ։ Ամենէն աղէկ պաշտպանութիւնը ձեռք բերուած է վայտեղէն ակնոցներ գործածելով, որոնք ընդօրինակուեցան քիչիկներուն գործածածներէն։ Ասոնք դանակով տաշուած են վայտէ, ճիւղ աչքը չրջապատելու չարմար, երբեք ապակի չուներ, բայց ապակիներու տեղ փոքրիկ ծակեր բացուած են մէջերէն նայելու համար։ Ներսի կողմերն ալ սեւ ներկուած են։ Ասոնց վրայ գլխարկի եզրի պէս ցցուած մը երկընցած է, եւ անիկա ալ սեւ ներկուած է ներքեւի կողմէն, որպէս զի աչքին չուքը ըլլայ։

ԱՐԴԻՒՆԱՒՈՐ ԿԵԱՆՔԻՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ(*)

(Ցէլսոպ Տր. Համլինէ Լ Տր. Րիկս)

«Ես ուրթն եմ՝ ու դուք ճիւղերն եք, ան որ իմ վրաս հաստատուած է ու ես անոր վրայ, անիկա շատ պտուղ կը բերէ։» Յովհ. ԺԵ. 5։

Ի՞նչ է պտուղ բերել։ — վայելքը ըլլալ այլոց։ անուշդը, հաճոյքը, բարիքը դառնալ մարդոց։ մէկ բառով՝ իրենը չըլլալ։

Կեանքեր կան որ այսպէս են, իրապէս օրհնութիւն են աչխարհի։ կեանք կայ որ աբեւին պէս է, ուրիշներու վրայ կը ցաթէ։ որ սեր է, ուրիշ բան չի կրնար ընել՝ բայց միայն սիրել։ կեանքեր կան՝ որ պտղաբեր ծառերու պէս են, իրենց պտուղները կը բաչխեն անոնց՝ որոնցմէ կը վեթռատուին, ձողերու եւ քարերու հարուածներ կ'ընդունին անխնայ — ճիչտ Յիսուսի կեանքին պէս որ կը նախատուէր, կը չարչարուէր ու կը սպաննուէր նոյն իսկ անոնց սիրոյն համար, որոնք այն անդգամ դ՞րծերը կը կատարէին իր վրայ։ Մարդիկ խաչին վրայ յարձակեցան իբր թէ ծառի մը վրայ եւ խոցեցին, խորտակեցին կոտրտեցին անոր ոսկերն ու ճիւղերը, վար լցին բոլոր տերեւները ու իրենք կըշտացան անոր անսպառ բերքովը։ Ու այդ ծառը՝ որ «կենաց ծառ» կը կոչուի, կը մնայ կանանչ եւ կը չարունակէ պտղաբերիլ քարի փայտի տեղատարափներուն տակ, եւ որուն տերեւները բժչկութիւն կ'ըլլան հեթանոսներուն եւ բոլոր աչխարհի։

Մեծ կեանքերը այսպէս են. իրենցը չեն, այլոց կը վերաբերին։ Ամէն բան ունին ուրիշներու համար, բայց իրենց համար բան մը չունին։ Սէր ունին՝ ուրիչինն է. հարստութիւն ունին՝ իրենց համար խնայուած, իսկ այլոց համար չռայլուած։ Այս ամէնը իր վրայ միացնող խտացնող օրինակ մը չի կայ Յիսուսի նման։ Ան ուրիշներուն արցունքը կը սրբէր՝ այլ ոչ իրենը։ կը հարստացնէր ուրիշները, բայց իրեն համար տեղ մը չունէր որ հոն իր գլուխը դնէր։ Իրաւ ըսին իր դահիճները — «Ուրիշները ազատեց ու ինքզինքը չի կրնար ազատել։» Այո, ուրիշները չահողը ինքզինք կը կորսնցնէ։ Այս է պըտղաբեր կեանքը։

Քրիստոսի կեանքը, սակայն, այս օր իբր օրինակ չի պիտի ներկայացնեմ։ Անոր անձը արդիւնաւոր կեանքի օրինակ մը ըլլալէ տարբեր ու վեր բան մ'է, զոր պիտի յիչեմ քիչ յետոյ։

Արդիւնաւոր կեանքի մէկ երկու ուրիշ օրինակներ կ'ուզեմ յառաջ բերել, որոնք մասնաւոր այժմէութիւն մը ունին մեզ համար եւ որոնց հասցուցած պտուղը մենք ամէնքս ճաչակած ենք։

Առաջինը այս պտղաբեր կեանքերուն՝ յաւերժայիչատակ Տր. Համլինն է։ Այս անձին՝ որոյ անուան այնքան արժանապէս կրնանք կցել «սիրելի եւ պատուական» մակդիրը — այս սիրելի ու պատուական Համլինի մեծութիւնը երկու բաներու մէջ նկատած եմ ես, իր սիրոյն մէջ զոր ցոյց տուաւ իր վերջին կտակով — կտակ՝ որով հարուստ, ամբաւ սիրտ մը թողուց մեզի, եւ որով ցոյց տուաւ թէ չէ՞ւէբէբ այն ժողովուրդը, որուն մէջ կ'աչխատէր ինք, եւ որով վերջին անգամ լուիկ՝ բայց պոռալով քարոզեց թէ՝ «ով միսիոնար, ով երէց, ով առաջնորդ, ով քարոզի՛չ, փախէք հեռացէք այն ժողովուրդէն զոր չէք սիրեր» — յայողելու համար պէտք է սիրել։ Եւ յետոյ անոր մեծութիւնը դիտած եմ իր աղքատութեանը մէջ։ Տր. Համլին, եթէ ուզէր, կրնար միլիոնատէր մը ըլլալ. այնքան պատեհութիւններ վայելեց հարստանալու։ Բայց կուտ մը չունէր երբ արեւմտեան ցամաքին վրայ կոխեց, ու իր վերջին օրերը իրենններուն եւ բարեկամաց օգնութեամբ ապրեցաւ։

Ոմանք այս մարդուն հանճարն ու բազմակողմանի կարողութիւնները կը դրուատեն, ես Տր. Համլինը կը դիտեմ այս կոչողնեանց ընդհանրութեան մէջ։ Մարդ կայ որ կարողութիւն ունի, բայց կը քանդէ. կրնայ փլցնել ու ոչ երբեք չինել։ Մարդ կայ որ կրնայ սիրտ մը փսոր փսոր ընել, որ կրնայ դժուարութիւններ ստեղծել, թերին տեսնել, ծուռ բաներ գտնել։ կարողութիւն ունենալ եւ լաւ գործածել աւելի մեծ կարողութիւն է։ Բանզի կարողութիւնը մեծ փորձութիւն է, կարող մարդը կը փորձուի ինքզինք մեծցընել ի վնաս ուրիշին, ինքզինք չինել՝ ուրիշները քակելով։ կարող մարդ մը այն աստեն մեծ է երբ կը զոհէ, երբ կը վնասէ իր անձին՝ այլոց բարւոյն համար։ Այս է օրինակելի կեանքը, արդիւնաւոր կեանքը։ Տր. Համլինի կեանքը այս տեսակէտէն նայելու է՝ բուն մարդը տեսնելու համար։

Արդիւնաւոր կեանքի օրինակ մ'ալ — վեր. Տր. Րիկս, որուն բազմալեզու գրիչը ձեռքէն ինկաւ՝ երբ ինք ինկաւ դագաղին մէջ։ Նախանձելի դագաղ։ Արեւ—կեանքի մը մուտքը ինչ աղուոր կ'ըլլայ։ Ճիւղ մը որթի՝ որ փրթաւ պտուղներու ծանրութեան տակ, ուրուն քերքէն մենք ու եւ ուրիշ աղգեր վայելեցինք՝ ու դեռ կը չարունակենք վայելել։ Վերջին անգամ՝ իր ծննդեան 90րդ տարեդարձին առթիւ վազելով գացի իրեն. երկու անգամ համբուրեցի. պաղուկ ձեռքերը, ու դժուարաւ լսող ականջն ի վար ըսի թէ կրնայ մտիկ ընել մէկ երկու բառերու, «Այո,» ըսաւ, «հրամմեցէք։» Ըսի իրեն, «Տր. Րիկս, ցորչափ Հայերէն լեզուով Սբ. Գիրք կարդացող մը կը մնայ աչխարհի մէկ անկիւնին մէջ՝ քու անուդ օրհնութեամբ ու երախտագիտութեամբ պիտի յիչուի։» «Փառք կու տամ Աստուծոյ,» պատասխանեց պատկառելի ծերունին, «որ ինծի չնորհք ու պատեհութիւն տուաւ այդ օգտակար գործը կատարելու,» ու յետոյ յարեց, «իմ Փրկչիս նուիրած եմ ամէն վառք, ամէն գովութիւն. ձեզմէ չնորհակալ եմ։»

Անոյշ կեանք մը չէր այս։ Սբ. Գրոց աչխարհաբար թարգմանութիւնը ոսկեղէն լեզուով մը, որ հազարաւորներու ձեռքն է այսօր ու պիտի ըլլայ թերեւս չատ դարեր, ամէնաթանկագին պտուղն է՝ զոր կրնայ կեանք մը արտադրել։ Ու այս մարդն կատարեալ կմախք մը՝ որ իրօք հող կը հոտէր, որուն ոսկրները մօտ էին մարթը պատռելու ու դուրս իյնալու՝ մինչեւ իր վերջին օրերը դեռ գրիչ կը բռնէր մոմ ձեռքին մէջ, դեռ սրբագրութիւններ կը կատարէր, կամ կը չարունակէր իր անվիճելի հեղինակական վճիռները արձակել ոեւէ անհնչան փոխոխութեան համար, որ հարկ տեսնուէր ընելու Սբ. Գրոց մէջ։ Այս բազմարդիւն, բազմաբեղուն մարդը կը չարունակէր գործել, եւ ինչո՛ւ, հա՞ցը ճարելու համար։ Անոր համար միայն որ կ'ուզէր, ինչպէս ինծի ըսաւ, «Փրկչին նուիրել» ինչ որ տակաւին կրնար։

Արդ՝ այս կեանքեր ու ասոնց նմանները ինչու՞ արդիւնաբեր են։ Գաղտնիքներ ունին անոնք։ Ինչ է գաղտնիքը պտուղ բերող որթին։ — «Ճիւղը չկրնար ինքիրմէն պտուղ բերել, թէ որ որթին վրայ հաստատուած չըլլայ։» Ես կրնամ գովեստը խօսիլ առաքինի կեանքերու, վառել ձեզ սրբոց վարքերու պատմութիւններով, այլ ի զո՛ւր. մինչեւ որ Քրիստոսի չի փակչիք հաւատքի միջոցով, մինչեւ որ Քրիստոսի վրայ չաճիք, մինչեւ Քրիստոսի՝ ոչ թէ ձեզի, անոր բարութեան ու սիրոյն չապաւինիք, չէք կրնար պտուղ բերել, չէք կրնար ապրիլ արդիւնաւոր, ճշմարիտ կեանքով։ Պէտք է հաստատուիլ Քրիստոսի վրայ, միանալ Անոր կեանքին հետ ճիչտ ինչպէս ճիւղը որթին հետ։ Ահա դաստնիքը պղտատու կեանքին։

«Ի՞նչ է Քրիստոսի հետ միանալ, հաստատուիլ անոր կեանքին վրայ։» — Քեզի պէտք չէ որ հասկնաս։ Քեզի պէտք է որ հաւատաս, ու հաւատքը պիտի կատարէ այդ միացումի հրաչալի գործողութիւնը քու մէջ։ Ճիւղին ու որթին բնագիտական, բնախօսական միացումներու դաստնիքները գիտե՞ս։ Բայց դուն Քրիստոսի խօսքին մտիկ ըրէ։ Քրիստոսի կամքը քու կամքդ ըրէ, ու միացած կ'ըլլաս Անոր հետ։ Քրիստոսի սըրտին ուզածը ըրէ, ու սիրտդ միացած կ'ըլլայ անոր սրտին հետ։ Քրիստոսի հոգին, Քրիստոսի գաղափարը, Քրիստոսի միտքը ու խորհուրդը փնտռէ՝ չէ թէ աչխարհի մարդոց, չէ թէ սիրող սովորութեանց, չէ թէ դարուն ոգիին, չէ թէ քու ոգիիդ, կամ քու իսկ մտքիդ, այլ Քրիստոսի՝ միչտ Քրիստոսի,

(*) Կէտիկփաչայի աղօթարանին մէջ խօսուած քարոզէ մը քաղուած։

եւ Անոր հետ միացած, Անոր կեանքին վրայ հաստատուած կ'ըլլաս ճիւղին նման, որ որթին վրայ հաստատուած է։ Ի՛նչ որ կ'ուզես՝ Քրիստոսի մէջ փնտռէ, Անկէ խմէ, Անկէ ծծէ, ինչպէս ճիւղը արմատէն։ Ի՛նչ փափաք, ի՛նչ ցանկութիւն, ի՛նչ կամք որ ունիս՝ գնա Անոր, փնտռէ Անոր մէջ։ Քրիստոսէն քաղէ ի՛նչ որ պէտք է քեզի — հոգիիդ։ Անկէն քաղցրութիւն, ամէն անուշութիւն, ամէն վայելք նոյն արմատէն քաշէ հանէ։ Ծարա՞ւ ես սիրոյ, կը փափաքի՞ս մեծութեան, իմաստութեան, զօրութեան, եւն., մի երթար աշխարհին, գնա Քրիստոսի սրտին աղբիւրէն խմէ։ Այսպէս վարուելով կեանքդ աշխարհէն կտրած ու Քրիստոսի կցած կ'ըլլաս, ու Ան, Արմատը ճշմարիտ Որթին, անհասկնալի կերպով կը կատարէ գաղտնիքները քու խեղճ կեանքիդ մէջ, ու զայն կը ծաղկեցնէ, կ'ուռճացնէ, կը պտղաբերէ, կ'աճեցնէ ու կը մեծցնէ՝ մինչեւ հողմոց ու չանթերու դէմ կը պահէ անդրդուելի։

Որպէս զի մենք մեզմէ ու աշխարհէն կըտրինք, պէտք է որ Քրիստոսի փակչինք։ Որպիսի զի փորձութեան հովերը մեզ հոս հան չի տարուբերեն, ու Սատանային հնարած տանջանքները, մարմինին նեղութիւնները մեզ չի խամրեցնեն, չի չորցնեն. չի թափթփվին մեր տերեւներն ու խակ պտուղները, մէկ տեղ կայ կոթնելու, հաստատուելու — Ցիսուսի վրայ — մէկ տեղ կայ ապրելու — Ցիսուսի մէջ։ Եղէք Ցիսուսի մէջ, ու ա՛լ չէք ըլլար աշխարհի մէջ՝ ոչ ալ Յէր մէջ։

Եթէ Ցիսուսի վրայ չի հաստատուիս, դուրս ձգուած ու չորցած ճիւղ մըն ես։ Այրուած, փոչիացումէ վախճանդ, հասկցա՞ր։ Անձրեւը Աստուծոյ բարիքը չէ՞, Արեւը Աստուծոյ օրհնութիւնը չէ՞, օդը կենսական պարգեւը չէ՞ Աստուծոյ. բայց, սիրելիս, անոնք իսկ ամէնը պիտի միանան փտտեցնելու, մոխիր դարձնելու քեզ, եթէ Քրիստոսէն կտրուած ես, եթէ փրթած ինկած ես Որթէն։ Սիրտդ որի՞ հետ է, մարմինի՞ն. մաքիդ, զգացումներուդ յարաբերութիւնը որի՞ հետ է, աշխարհի՞կ իրերու հետ։ Ինչ կը փնտռես, մարդո՞ց բարեկամութիւնը, մարդո՞ց պատիւը. ի՞նչ բանի ծարաւ կը զգաս, ոսկի՞, հաճոյքի՞. ուրեմն հաստատուած ես անհաստատ բաներու վրայ, բայց ոչ Քրիստոսի վրայ։ Ուրեմն կեանքդ չունի պտուղ, եթէ ունի՝ թթու է այն կամ դառն։

Օ՜հ, ո՛ւր ես, քու խիղ մէջ՝ թէ մեծ ծին մէջ։ Անկէ դուրս մահը կայ։ Եթէ կ'ուզես թռիլ, դնա՛ ինկիր արշալոյսի բոցերանգ ծոցին մէջ. հոն ալ չքեղ գերեզման մը պիտի գտնես քեզի։ Անկախ Քրիստոսէ՝ միայն մահէն կախուած ես։ Անկախ եղիր քեզմէ, կախուէ Քրիստոսէն, բոլոր ծանրութիւնդ ձգէ Անոր վրայ, յանձնուէ՛, թող տուր ինքզինքդ, վստահէ Անոր, կառչիր Անոր։ Մէկ բան ունիս ընելիք, այս մէկ բանը — հաստատուիլ Քրիստոսի վրայ հաւատքով՝ ինչպէս ճիւղը որթին վրայ, Քրիստոսի, մինակ Քրիստոսի ու միայն Քրիստոսի, եւ կեանքդ կ'ըլլայ Տր. Համլինի, Տր. Բրիկի, եւ այլոց կեանքերուն պէս արդիւնաւոր, ու կ'ըլլայ, ի վեր քան զամենայն, նոյնը Քրիստոսի կեանքին հետ, կամ, նոյն իսկ, չըսե՞նք, ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԿԵԱՆՔԸ։

Ա. Ֆ. ՊԵՏԻԿԵԱՆ

ՀԱՄԱՌՕՏ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ Գ. Մ. ՇՄԱՒՈՆԵԱՆԻ Գ.

Հօդն ու հովը

Պատ. Շմաւոնեանի ծնողքը զանիկա իր տղայ տիոց նշանած էին՝ դեռ յօրրան ննջող երախայ օրիորդի մը հետ։ Երբոր կապոյտ աչուի, չէկ, գանգուր բաշերով մանկիկը ոտք կ'ելլէ եւ կը սկսի թոթովել՝ տղայ նշանածը անոր կը հանդիպի ատեպ, գրկելով իրենց տունը կը տանի, անուշեղէն կերցնելով եւ չաղակրատելով կը զուարճանայ եղեր։

Բայց Պէպէքի վարժարանին մէջ ուր կ'ուխտ քարոզիչ ըլլալ՝ իր ստանձնած պաշտօնին ամենամեծ խոչընդոտը կը նկատէ դաստիարակութենէ զուրկ ապագայ ամուսինը, որ մինչ իսկ կարդալ չէր գիտեր։ Սակայն բնութեամբ պահպանողական էր. հանդուցեալ հօրը կապածը խզել չէր ախորժեր. մանաւանդ որ վարժարան գալէն ետեւ երբ չափահասութեան տարիքը կը հասնի՝ իր լուծքեամբը հաւանութիւն տուողի երեւոյթ կ'առնէ։ Ուստի կ'որոշէ իր ճակատագրին հնազանդիլ եւ ապագան Տէրոջը բարի նախախնամութեանը յանձնել։

Սակայն աղջիկը կը մեծնար եւ տեղական սովորութեան համեմատ հարկ էր ընդ փոյթ ամուսնացնել։ Ուստի զրքանչիցուն վերոյիշեալ իմաստով նամակ մը կը գրէ Մարտիրոսին եւ կը թախանձէ որ անմիջապէս հայրենիք վերադառնալով ամուսնանայ։ Մարտիրոս կը պատասխանէ թէ սպասելու են, քանզի չրջանաւարտ ըլլալէ առաջ չի կրնար վերադառնալ։ Հետեւապէս զրքանչիցուն նըշանը չետս կը դարձուէնէ առարկելով թէ այլեւս չի կրնար սպասել, նամանաւանդ փեսացուին Բողոքական ըլլալը սիրտը նեղացուցած էր։ Մարտիրոս այս դէպքը Նախախնամութեան տնօրէնութիւնը համարելով՝ առանց խղճահարութեան Պէպէքէն մեկնելէ առաջ կը նշանուի Օր. Շ. Հոիփսիմէ Պօյաճեանի հետ, որ ուսանելու համար Տիարպէքիրէն իրեն հետ մեկնող ընկերներէն մէկն էր եւ այն ետս մի եւ նոյն ժամանակ չրջանաւարտ եղած էր աղջկանց Ամերիկեան գիշերօթիկ վարժարանէն։

Շմաւոնեան Խարբերդ հաստատուելէ տարի մը չետոյ քանի մը օր արձակուրդ ընելով կ'երթայ Տիարպէքիր, ուր վերադարձած էր իր նշանածը եւ կ'ամուսնանայ 1858 Օգոստոս 27ին։ Զուարճալի պարագայ մըն էր որ իր պաշտօնին վերաբերեալ գործերը այնչափ դրաւած էին ուշը որ փեսայութեան զգեստները հետը առնել մոռցած էր։ Բարեբաղդաբար Խարբերդու ուսանողք մտաբերելով ետեւէն հասուցած էին։

Խակ նախկին նշանածը այն թուականին դեռ ամուսնացած չէր, բայց չետոյ երբ կ'ամուսնանայ՝ հէգ մայրը յուսախաբ կ'ըլլայ երկրորդ փեսային Բողոքականութեան յաբելովը։

Հարսնիքէն անմիջապէս չետոյ Շմաւոնեանք կը մեկնին եւ քանի մը օր ի Հայնի աղգականաց հետ անցունելով Տըպնէի վրայէն կը ճամբորդեն եւ Խարբերդ կը ժամանեն։ Ուսանողք անպատում ցնծմամբ կը դիմաւորեն իրենց սիրեցեալ ուսուցիչը եւ անոր ամուսինը կարմիր Դարին ստորոտէն, եւ անոնց համար պատրաստուած տունը կ'առաջնորդեն։ Շմաւոնեան անմիջապէս իր պաշտօնին գլուխը կ'անցնի. իսկ նոր հարսը կարճ միջոցի մը մէջ տունը կարգի կը դնէ եւ չետոյ աղջկանց համար բարձրագոյն վարժարանի մը սկզբնաւորութիւնը կ'ընէ, ուր չաճախող աշակերտուհեաց թիւը քանի մը օրուան մէջ 70ի կը հասնի։

Խարբերդու միսիոնարները, երբ 1857ին այնքան դժուարաւ չայողեցան համոզել զՇմաւոնեան որ իրենց գործակցի, մտադիր են եղեր միայն երկու տարի պահել զանիկա. մինչեւ որ իրենց Հայերէն սորվեցնէ եւ քանի մը օգնականներ հասցնէ։ Վասն զի Տր. Համլինի հասուցած աշակերտները այն դաշտին համար պէտք եղածէն աւելի զարգացած կը սեպէին։ Բայց բազմակողմանի կարողութիւնները, Քրիստոնէական ընտիր նկարագիրը եւ սիրելի բնաւորութիւնները տեսնելով՝ կը համոզուին թէ անոր հզօր աջակցութիւնը անհրաժեշտ է Պորտ ընկերութեան ակսած գործին։

Մինչեւ 1860 Շմաւոնեան կը պաշտօնավարէր իբր քարոզիչ եւ ուսուցիչ. իսկ եկեղեցւոյ խորհուրդները կը մատակարարէին միսիոնարները։ Ցիշեալ թուականին կը խորհին թէ ա՛լ ժամանակ է որ անիկա եկեղեցւոյն վրայ հովիւ կարգուի։ Ուստի տուներն ու խանութները կ'այցելեն եւ ժողովրդեան հետ կը խորհրդակցին իրենց նորուս, կոտըրտած Հայերէնով։

«Եղբայր, դուն չե՞ս ուզեր որ Պրն. Մարտիրոս ձեռնադրուի եւ պատուելի ըլլայ։»

«Էյ, պատուելի Հոյլ (Հուիլըր), Հայ Պատուելի կ'ըլլի՞։»

«Անշուշտ եղբայր, ինչո՞ւ պիտի չըլլայ։»

«Էյ, օր ատպէս է, չատ բարով կ'ըլլի։»

Այս գաղափարը ժողովրդեան համար անակնկալ մըն էր. ուրախութեամբ ընդդրկեցին ամէն կողմէ եւ սկսան թախանձել վարժապետին որ հաւանութիւնը տայ։

Շմաւոնեանին համար ալ անակնկալ էր այս գաղափարը, կարի տպաւորեցուց զանիկա եւ խորունկ մտածութեանց մէջ ձգեց։ Մտաբէտս պատրիարքին պահանջած դաւանութիւնները անհնարին ըրած էին Բողոքականաց դարձն ի ծոց մայրենի եկեղեցւոյ։ Շմաւոնեան կը յուսար եւ կ'աղօթէր որ ազգային եկեղեցին ներքին բարեկարգութիւն ունենայ, եւ կը փափաքէր որ Բողոքականք չատ չը հեռանան մայրենի եկեղեցիէն, յուսալով պատեհ առթիւ դարձնալ միանալ։ Արդ կը վախնար թէ մի գուցէ ձեռնադրուելով բաժանման կնիքը անձամբ դրած ըլլայ. քանզի այն կողմերը առաջին ձեռնադրեալ Բողոքական Հայը պիտի ըլլար։ Բնաւ տարակոյս չունէր թէ Տէրը կոչած է զինքը Աւետարանի պաշտօնեայ ըլլալու, բայց մըտքէն անցած չէր ձեռնադրուիլ։ Հետեւապէս չատ օրեր վարանման մէջ էր, ցորեկները ծոմապահութեամբ կ'անցընէր, գիշերները հըսկելով եւ աղօթելով։ Մինչեւ արշալոյս կերթեւեկէր սենեակին մէջ։ «Ա՜հ, Տէր իմ, լոյս տուր ինձ, լոյս, Քու կամքդ ինձ յայտնէ,» կը կրկնէր ու կը կրկնէր։ Վերջապէս ամեն պարագայ հաշիւի առնելով՝ իրեն թուեցաւ թէ դարձեալ Պէպէքի վարժարանը իրեն խօսող ձայնը կը լսէր. Աս «իմ ոչխարներս արածէ.» եւ գլուխը խոնարհեցնելով հաւանութիւնը տուաւ։ Եւ իր բազմամեայ հովուութեան շրջանին մէջ երբէք Աստուծմէ առաջնորդուած ըլլալուն չը կասկածեցաւ, երբէք չը զղջաց խոնարհեցուցած ըլլալուն իր ուսը զժուարատար լուծին։ Ընդհակառակն արտօնութիւն կը համարէր Տէրոջը ծառայելով հալումաշ ըլլալ։

Հաւանութիւնը տալուն պէս Մր. Հուիլըր դարձեալ սկսաւ պարտիլ,

«Եղբայր, Պարոն Մարտիրոսը կը սիրե՞ս։»

«Այո, հոգիիս չափ։»

«Էյ, ի՞նչ պիտի տաս եթէ ձեռնադրուի։»

«Պատուելի, ամիսը մինչեւ ԵՐԿՈՒ դահեկան տալու պատրաստ եմ։»

«Ա՜յ, եղբայր, ի՞նչ կ'ըսես, միայն ա՞յդչափ է սէրդ, գոնէ տասը դահեկան տալու ես որ գործը յաջողի։»

Խեղճ Խարբերդցիք կրօնքի համար ստակ տալու բնաւ վարժուած չէին այն ժամանակ։ Միայն ժամուց տալ սորուած էին եւ անկէ աւելին չէին կրնար երեւակայել, եւ Մր. Հուիլըր բաւական կօչիկ մաշեցուց մինչեւ որ հովիւին տրուելիք թոշակին կէսը ժողովրդեան ստորագրել տուաւ։

Մայիսին (1860) Պորտա ընկերութեան միսիոնարական ժողովը գումարուեցաւ ի Խարբերդ. եկեղեցին իննդրեց յիշեալ ժողովէն քննել գՇմաւոնեան եւ ձեռնադրել։ Տասնեւվեց միսիոնարներ ներկայ էին, բայց ձեռնադրութեան մասնակցող Հայ պաշտօնեայ չկար։ միայն քոյր եկեղեցիները նուիրակներ խրկած էին։ Մայիս 28ին վարի թաղը եղաւ քննութիւնը կէս օրէն առաջ։ Մեծ բազմութիւն խռնուած՝ խոր լռութեամբ կ'ունկնդրէին այս նորատեսիլ արարքներուն. եւ չատ յուզուած էին ի լուր երիտասարդ ընծայացուին Քրիստոնէական փորձառութեանց։

Ս.ն առեններըը Տիարպէքիրի եւ Խարբերդու կողմերը միսիոնարք սովոր էին կրկին մկրտել զանոնք որ եկեղեցւոյ անդամակցութեան կ'ընդունէին, իսկ Շմաւոնեան սատկապէս կ'ընդդիմանար այս բանին։ Քննութենէն ետեւ Տիարպէքիրի միսիոնար Մր. . . . երկար ատեն կ'առանձնանայ Շմաւոնեանին հետ զանիկա համոզելու որ թէ՛ ինք մկրտուի եւ թէ՛ այսուհետեւ եկեղեցւոյ անդամակցողները մկրտէ։ Շմաւոնեան բացարձակապէս կը մերժէ կրկին մկրտուիլ եւ կամ մկրտել Քրիստոնեայ եկեղեցւոյ մը մկրտածը, եւ երբ ստիպում կ'ըլլայ՝ կը սպառնայ յաւէտ չը ձեռնադրուիլ քան թէ դաղափարին դէմ գործել։»

«Քու մկրտուած ըլլալդ ինչէ՞ն գիտես,» կ'ըսէ Մր. . . . . :

Որչափ որ դուն քուկդ գիտես, նոյնչափ եւ աւելի ես գիտեմ, քանզի դուք եկեղեցւոյ անդամ չեղողներուն զաւակները չէք մկրտեր, հետեւապէս ձեր չափահասներէն ոմանք կան՝ որ մկրտուած չեն, իսկ Լուս. եկեղեցին անխտիր ամենուն զաւակներն ալ կը մկրտէ. հետեւապէս իմ մկրտուած ըլլալս կասկածի առակ չիյնար։»

«Բայց կարելի է քեզ մկրտող քահանան անարժան մարդ մըն էր։»

«Ես ինչ ապացոյց ունիմ թէ քեզ մկրտողը արժանաւոր մարդ էր։»

«Մենք Տիարպէքիրի մէջ կը մկրտենք, հետեւապէս իբրեւ քոյր եկեղեցւոյ հովիւ՝ հաւանութեան աչք չեմ կրնար տալ։»

«Մի տար, վստահ եմ թէ ներկայ եղող եկեղեցականներուն մէջ ինծի աչքը տուող կը գտնուի. եւ կասկած չունիմ թէ ձեր եկեղեցին ալ կարճ միջոցի մէջ կը համոզուի թէ անտեղի է երրորդութեան անուամբը կընքուած ճակատները դարձեալ կնքել։»

Մր. . . . բոլորովին անակնկալ գտաւ Շմաւոնեանին դիմադրութիւնը։ Անիկա միշտ տեսած էր զՇմաւոնեան մեղմ ու անձնուէր, եւ կը յուսար թէ դիւրաւ պիտի համակերպէր եկեղեցեաց մէջ միակերպութիւն պահելու համար։ Սակայն առջեւը մարդ մը տեսաւ որ սկզբունքի տէր, կրանիթի պէս հաստատակամ էր եւ ստիպուեցաւ տեղի տալ։ Ցիրաւի Մր. . . . . բարեպաշտ առատաձեռն ու աղնուական մարդ էր, բայց կրօնական տեսակէտով սեղմ դաղափարի տէր։ (Տարին երկուք չեղած կրկնամկրտութիւնը բոլորովին դադարած էր այն կողմերէն։)

Նոյն օրը յետ կէսաւուր ձեռնադրութեան հանդէսը տեղի ունեցաւ։ Ընդարձակ սրահ չկար, ուստի մեծ բակի մը մէջ առժամանակեայ բարձր բեմ մը կը կանդնեն եկեղեցականաց համար. իսկ դետինը տուներէն բերուած կարպետներով եւ փսխաթներով կը ծածկուի ունկնդրաց համար։ Քաղաքացի Քրիստոնեայք մեծաւ մասամբ ներկայ էին ինչպէս նաեւ մօտակայ գիւղերէն չատեր, ծունկ՝ ծունկի, ուս՝ ուսի սեղմուած։ Շերբակայ տուներուն տանիքները այնչափ բազմութիւն կը հաւաքուին՝ որ ոմանք արկած մը պատահելէ կը վախնան։ Ուշագրաւ պատրաստ մըն էր որ այս հոծ բազմութիւնը ամենայն կանոնաւորութեամբ եւ հանդարտութեամբ կ'ունկնդրեն։

Հանդէսը խիստ սրտառուչ էր, ներկայք յայտնապէս զգածուած էին եւ կ'արտասուէին, մանաւանդ երբ հեզ ու խոնարհ ընծայացուն եւս առաւել կը խոնարհէր ծունր կրկնելով։ Քարոզը խօսեցաւ Մր. Է. Պլիս. ձեռնադրութեան աղօթքը՝ Մր. Ս. Պլիս։ Հաւանութեան աչը տուաւ Մր. Ուոքըր որ չատ ազդուած խօսեցաւ. պատմեց թէ Ամերիկայէն ճամբայ ելած ատեն՝ Տր. Էնտըրսըն (Պորտի քարտուղարը) նամակ մը ստացած էր Մր. Տընմորէն, որով կ'իմացնէր թէ վեց պատանիներ Պէպէքի վարժարանը խրկած է. «Մեծ սխալ մը գործած է Մր. Տընմոր,» ըսաւ Տր. Էնտըրսըն, «քանզի Տիարպէքիրի մէջ ժողովուրդ Թողուցած չէ։» Սակայն այսօր կը հասկնանք թէ Նախախնամութիւնը ինչ մեծ կոչման կը պատրաստէր զանոնք։

(Նոյն իմաստով նաեւ Մր. Է. Պլիս գրած էր Մէշընէրէ Հէբուլէ։)

Խրատ առ ժողովուրդը խօսեցաւ Մր. Տընմոր. «Զեզի երեք խրատ պիտի տամ,» ըսաւ, «Առաջին՝ մէկզմէկ սիրեցէք, երկրորդ՝ մէկզմէկ սիրեցէք, երրորդ՝ մէկզմէկ սիրեցէք։»

Ձեռնադրութենէն քանի մը չաբաթ ետքը եկեղեցւոյ ազդեցիկ անդամներէն խումբ մը, տիկինի մը ընկերակցութեամբ նորընծայ հովիւին կ'երթան գիշեր ատեն. եւ կը խնդրեն որ իրենց հետ միանայ եկեղեցւոյ անդամներուն վարուց ու բարուց համար կանոններ դնելու, զոր օրինակ թէ ի՛նչպէս հագուելու կապելու են, ի՛նչպէս նստելու ելլելու են, այր մարդիկ իրենց ընդոթէն ու շալվըը Նէյտ (Եւրոպական) լաթերու հետ չը փոխեն, կիները ոսկի չը գործածեն, ոսկեթել հագուստ չը հագնին, օժիտ չունենան, հարսնիքի կերակուր չընեն եւայլն, եւ անհնազանդ եղողները եկեղեցիէն արտաքսուին։

Երիտասարդ հովիւը բացարձակապէս կը մերժէ համակերպիլ, «Ես,» կ'ըսէ, «ոչ կանոններով կը ծանրաբեռնեմ իմ հօտս եւ ոչ պատիժներու կ'ենթարկեմ. ամեն մարդ թող Սբ. Գիրք կարդայ եւ իր խղճին ազատութեամբը ինքնիրեն համար կանոններ դնէ. իսկ եկեղեցւոյ կողմանէ ճնշում թող չըլլայ։»

Այս սիրելի բարեպաշտներուն սիրտը չատ կը կոտրի որ իրենց հովիւը նախանձաւոր չէ եկեղեցւոյ սրբութեան։ Հետեւեալ օրը Մր. Հուիլըրին կ'երթան խորին ցաւով իրենց յուսախաբութիւնը յայտնել. եւ անիկա յանձն կ'առնէ հովիւը ուղղութեան բերել։ Պատեհ առիթ մը Շմաւոնեանին կը հարցնէ թէ «ինչո՞ւ չես արդիլեր կանանց ոսկի գործածելէն, չէ՞ որ Սբ. Գիրքը կ'ըսէ որ «կանանց զարդարանքը չըլլայ ոսկիի չարքեր։»

«Ես ոչ թէ իբր զարդարանք կը թոյլատրեմ անոնց ոսկիի գործածութիւնը, այլ՝ ապագային—իրենց նեղութեան օրերուն համար եւ իբր ապրուստի միջոց մը։ Մեր մէջ կին մը իր ամուսնոյն ստացուածքին միայն մէկ ութերորդը կը ժառանգէ, ան եւս չատ անգամ ձեռքը չանցնիր եթէ ամուսինը հայր ունենայ։ Հետեւապէս նշանուած եւ ամուսնացած միջոցին՝ ամուսինէն եւ բարեկամներէ ստացած ոսկիի չարոցները իրեն կը մնան իբր ապրուստի միջոց։ Ես չեմ տեսնար թէ ի՛նչ իրաւունք է նեղ օրերու միակ նեցուկնին ձեռքերնուն խլել բարեպաշտութեան անուամբ։»

«Բայց, եղբայր, չե՞ս ընդունիր թէ աւետլուր ծախք է։»

«Ոչ, դիցուք թէ ատ վերարկուդ տասը դահեկանով կը ներկուի. եթէ դուն հագնիս ներկուած վերարկու, իսկ ես ճերմակ, բայց կուրծքիս վրայ տասնոց ոսկի մը կախեմ, քեզմէ աւելի ծախք ըրած կ'ըլլա՞մ, Աստուած դիս քեզմէ պակա՞ս բարեպաշտ պիտի համարի։ Ամերիկացի բարեպաշտ տիկիններ մեծածախս հագուստներ, գլխարկներ, փետուրներ, ժապաւէններ կը գործածեն ըստ նորաձեւութեանց, իսկ մերիններըը ոսկեթել հանդերձներ եւ ոսկւոյ չարքեր։ Սրդ՝ երբոր նեղութեանց օրեր գան, ո՞րը անօթիներուն հաց կը բերէ. նորաձեւութիւնը անցած փետուրներն ու ժապաւէննե՞րն թէ նո՛ր ոսկւոյ չարոցները, ոսկեթել հագուստները, որք այրուելով անգամ գին կ'ընեն, հինալով արժէքնին կ'աւելցնեն. ո՞րը խնայողական է։»

Մր. Հուիլըր խնդալէն կը մարի եւ կ'ընդունի թէ համոզուած է։

Ցիրաւի այս միակ անգամը չէր որ ջերմեռանդ Բողոքականները գայթակղելով իր թոյլատուու ընթացքէն՝ միսիոնարաց օգնութեանը կը դիմէին։ Զոր օրինակ, երբ ունկնդիրներէն ոմանք պահք պահէին կամ ծեսրունի կին մը երեսը խաչակնքէր եւ հովիւը չը փութար զանոնք հրաժարեցնել այդ օրինակ աւելորդապաշտութիւններէ, կամ երբ Ծնունդի, Յարութեան եւ Համբարձման տօն օրերը աւուր պատշաճի կը քարոզէր եւ ժողովրդին կը թելադրէր որ այն օրերը նկատեն իբր տօն։ Սակայն կարճ միջոցի մէջ ամենքն ալ համակերպեցան եւ համոզուեցան իր ազատամիտ գաղափարներուն։

Թող չը կարծուի թէ Պատ. Շմաւոնեան հին, յոռի սովորութեանց եւ նախապաշարմանց պահապանն ու պաշտպանն էր. այլ կ'ակնկալէր որ մարդիկ լուսաւորուելով իրենք իրենցմէ կոկեն ինքզինքնին առանց որեւէ ճնշման։

Առաջին անգամ պատկ օրհնելուն ազդուապէս չեչտեց որ ինքզինքնին չը կապեն, չը կաչկանդեն, գերի չընեն հին եւ ծղրած սովորութիւններու, այլ ամենայն ոք իր ներած պարագային համեմատ վարուի եւ գործէ, պայմանաւ որ ուրիշին վնաս չհասցնէ։ «Ա-Տէր» ըսուած չատուածը վերցուցէք ձեր մէջէն, աղաղակեց «եւ ուրիշները մի մեղադրէք, մի քամահանէք չեղած ըլլալնուն համար ընդունուած հին սովորութիւններէ եւ կանոններէ։»

Ձեռնադրութենէն ետեւ հովիւին եւ հօտին սիրալիր առնչութիւնը առաւել եւս ամրապնդեցաւ. ա՛լ այնուհետեւ անիկա կոչուեցաւ Խարբերդցոց հայրիկը—պապան։ Հօտը հովիւին վրայ կը դուրգուրար եւ հովիւը հօտին. եւ փոխադարձ սէրն ու վստահութիւնը տարիէ տարի կ'աճէր։ Բարոզները հետզհետէ աւելի ազդեցիկ եւ ժողովրդեան պէտքերուն համապատասխան կ'ըլլային։ Քրիստոնեայ հասարակութիւնը առհասարակ անոր խորհուրդներն ու վճիռները հեղինակութիւն կը սեպէին։ Լուսաւորչական, Ս.որի եւ Բողոքական դժուարին խնդիրներ լուծելու, լուսաբանելու համար իրեն

կը դիմէին. մեղայ խոստովանութիւն կ'ընէին, փրկութեան ճամբան կը հարցնէին։ Ձեռքէն եկածը կ'ընէր ամենուն անխտիր, անոնց հետ կ'աղօթէր եւ զանոնք Յիսուսի կ'առաջնորդէր։ Երբոր մէկին վրայ կը նայէր՝ փոյթը չէր թէ ինչ հագած է, թէ գըրպանը ոսկիի պարարտ է. ոչ ալ մարդուն փայլուն կեղեւը աչքին կ'երեւար, այլ՝ իր ուշը կը գրաւէր այն կեղեւին մէջ զետեղուած անմահ հոգին եւ անոր ոտքերուն տակ եղած անյատակ վիհը, եւ անոր անխոնջ ջանքն ու անայլայլելի նպատակն էր զանիկա ետ քաշել վտանգալից դիրքէն եւ դէպ ի ՏԱՊԱՆՆ մղել։ Երբոր ժողովուրդէն մէկը գայթակղեցուցիչ մեղքի մը մէջ ինկար՝ կը սգար, կը հառաչէր, եւ երբ հարցուէր թէ ինչո՞ւ ամենուն մեղքը վրան—չալակը կ'առնէ՝ կը պատասխաներ, «վայ ինծի, եթէ ես իմ պաշտօնս հաւատարմաբար կատարէի, պէտք չէր որ հօտէս որեւէ մին ասանկ մեղքի մէջ իյնար։»

Երկու տարիէն, 1862ին հարկ անհրաժեշտ եղաւ եկեղեցւոյ ընդարձակ չէնք մը կառուցանել գէթ 500—700 անձինք պարունակելու ընդունակ։ Ժողովուրդը աղքատ էր, բայց ձեռքէն եկածն ըրաւ։ Այրերը իրենց վաստակէն բաժին հանեցին. կանայք տոկուոյ չարոցներն թեթեւցուցին. ծերուկներ պահ-ծու ծրարները ի լոյս հանեցին։ Կանայք եւ աղջկունք զգեստեղէններ, ձեռագործներ ասնուշէղէններ եւ այլն պատրաստելով պազար մը ըրին։ Ասիկա առաջինն էր Խարբերդու մէջ եւ յուսացուածէն աւելի արդիւնք տուաւ։ Նաեւ իրիկուան դէմ չուկայէն կանուխ կը դառնային որպէս զի անձամբ եւս աշխատին՝ քար կրելով, հող մաղելով եւ ասոնց նման գործերով եկեղեցւոյ չինութեանն օգնելով։ Փոքրիկ տղաքներ բացի իրենց լումաներէն՝ փափկիկ ձեռքերու աչխատանք նուիրեցին խաղի ժամերէ խնայելով, եւ գպրոցական ուսանողք իրենց պարապոյ ժամերը գործածութեան օգնելով կ'անցընէին։ Մինչ իսկ բարեպաշտ կանայք թիով կիր կու տային որմնադիրներուն, որպէս զի իրենք եւս սատարած ըլլան Տէրոջը տունը կառուցանելու գործին։ Նոյն ջերմեռանդ հոգիով անխտիր կ'աշխատէին նաեւ Լուսաւորչական ազգայինք՝ ինչպէս Բողոքականք Սբ. Յակոբայ Եկեղեցւոյն չինութեան ժամանակը։ Այսու ամենայնիւ ծանրքին մեծ մասը Ամերիկացի բարեսէրներու կողմէ հոգացուեցաւ։

Շէնքին անկեան քարին մէջ զետեղուեցան Սբ. Գիրք մը, Խարբերդի Աւետարանական նորածիլ եկեղեցւոյն վրայ քանի մը տեղեկութիւններ եւ այլ կարեւոր յիշատակութիւններ։

Նոյեմբեր հանդէսը կատարուեցաւ Նոյ. 23ին, որուն մասնակցելու համար հաւաքուած էին մեծ բազմութիւն արանց եւ կանանց, թէ՛ քաղաքէն եւ թէ՛ շրջակայ գիւղերէն։ Հովիւը քարոզեց Երր. ԺԳ. 14 համարին վրայ, եւ յատկապէս այս հանդէսին համար պատրաստած իր երգը «Այս աշխարհիս ունայնութիւն» երգուեցաւ, զոր ուսանողք օրինակելով հանդիսականաց բաժնած էին։ Նոյն առենը չէնքէն մնացած պարտքը յօժարակամ նուէրներով դոյուեցաւ։ Շատերը իրենց ուրախութենէն կ'արտասուէին, եւ խաղաղութեամբ արձակուելէ ետեւ իրար կը շնորհաւորէին։ Գիշերը Բողոքական հասարակութիւնը ուրախութեան մէջ էր; կ'երգէին եւ զԱստուած կը փառաբանէին։

(Շարունակելի)

ՀՐԵՇ ՁԵՂՈՂ ՄԱՐԴԸ

«Երուսաղեմի փողոցներուն մէջ պտըտեցէք ու հիմա նայեցէք և գիտցէք, ու անոր հրապարակներուն մէջ փնտռեցէք. Թէ որ մարդ մը կրնաք գտնել.... Երեմ. Ե. 1։

Շնական փիլիսոփան Դիոգինէս եւս, որ ճշմարտութիւնները միշտ այլաբանական գոյներով ու հագուստներով ներկայացնել կը սիրէր, ճիշդ այսպէս օր մը ցորեկ ատեն լապտեր ի ձեռին մարդ կը փնտռէր Աթէնքի փողոցներուն եւ հրապարակներուն մէջ։ Եւ յիրաւի խոհուն անձինք միշտ այսպէս դժուարութեամբ կը գտնեն ՄԱՐԴԸ՝ մարդոց մէջ։ Դիոգինէսը չէ միայն որ մարդ կը փնտռէ, այսօր ամէն մարդ՝ մարդ կը փնտռէ հրապարակներու եւ փողոցներու մէջ, խանութի, տուներու եւ դպրոցներու մէջ։ Նոյն իսկ Աստուած մարդ կը փնտռէ։ «Տէրը երկինքէն նայեցաւ մարդոց որդիներուն վրայ, որ տեսնէ թէ կայ արդեօք իմաստուն մէկը որ զԱստուած փնտռէ։ Ամէնքը խոտորեցան, մէկտեղ անպիտան եղան. աղէկութիւն ընողը չկայ, մէկ մըն ալ չկայ» (Սաղ. ԺԴ. 2,3)։ Այսպէս Աստուած մարդ կը փնտռէր Նոյի օրերը եւ այդքան մարդոց բազմութեան մէջ մէկ մարդ միայն գտաւ իրեն հաճելի։ Նոյնպէս Ղովթի օրերը Աստուած կրկին մարդ կը փնտռէր Սոդոմ Գոմորի մէջ, գոնէ տասը մարդ, բայց միայն մէկ ընտանիք մը գտաւ։

Հոս եւս Աստուած դարձեալ մարդ կը փնտռէ ու կ'ըսէ, «Երուսաղեմի փողոցներուն մէջ պտըտեցէք.... Թէ որ մարդ մը կրնաք գտնել։» Այսօր եւս Աստուած, եթէ ի խնդիր ելլելու ըլլար, իր գաղափարին համաձայն, իր սրտին համեմատ արդեօք քանի՞ մարդ պիտի գտնէր աշխարհի վրայ կամ քնած քաղաքիդ մէջ։ Կ'երեւի թէ մարդոց այսքան բազմութեան մէջ մարդո՛ւ պակասութիւն կայ։ Սակայն փնտռուածը ինչ մարդ է, ինչպիսի մարդ, որ այսքան սակաւ ու այսքան դժուարաւ կը գտնուի։ Արդեօք մեծ հսկա՞յ մ'է, բարձրահասակ, ուժեղ, յաղթամարմին։ Ցիրաւի «վեց կանգուն ու մէկ թիզ» հասակաւ Գողիաթներ գտնել դժուար է, կամ Գեթացիներ՝ որ «վեց վեց մատ» ունէնան, եւ Սամիսոններ որ առիւծներ ճղքին։ Բայց փնտռուածը այսպիսի յաղթանդամ, արտակարգ ֆիզիքական ուժի տէր ըմբիշ չէ։ Արդեօք խիտ խելացի, նրբամիտ, հանճարեղ մարդ մ'է փնտռուածը։ Հանճարներ քիչ գլուխներու մէջ կը բնակին։ Ամէն մարդ դիւանագէտ չծնիր։ Բայց այդ չէ փնտռուածը։ Հոս փնտռուածը մա՛րդ է, ոչ յաղթ մարմին մը կամ խոշոր գլուխ մը, ոչ ալ եզական այս կամ այն կարողութեամբ օժտեալ արտակարգ անձնաւորութիւն մը, այլ կատարեալ լման մարդ մը, մարդ մը իւր ամբողջութեամբ։ Եւ յիրաւի եզական կարողութիւններով, մարդուն այսինչ մասը միայն զարգացած մարդ գտնել շատ անգամ աւելի դիւրին է քան լման մարդ մը գտնելը։ Աշխարհի մէջ կէս մարդ, մէկ չորրորդ, մէկ ութերորդ, մէկ հարիւրորդ մարդ շատ աւելի կան քան այնպիսիք որոց մէջ մարդկային կարողութիւնք համադրական ու հաւասարակշռական վիճակի մէջ ըլլան։

Եւ ինչպէս կ'ըլլայ լման մարդ մը, լման մարդուն նկարագիրը։ 1. Նախ լման մարդ մը ունենալու է ՍԱՐՄԻՆ մը։ Մարդիկ շատ դարեր այս ճշմարտութիւնը մոռցան կամ ուրացան։ Կարդա միջնադարեան պատմութիւնը, խուզարկէ վանուց խուցերը եւ անապատները։ Մարդիկ իրենց մարմինը իրենց թշնամի համարելով, մարմինը մեղացոյն կարծելով, խեղճ մարմինին չանիրաւ եւ չանպէտս ինչ ինչ տանջանքներ կու տային, ինչ ապաշխարական ճիգեր, ինչ երկայն ծոմապահութիւններ եւ գիշերանոցներ կ'ընէին։ Կան հիմա եւս կարգ մը այսպիսի աղանդներ նախնի գարուց մնացորդ եւ հոս հոն երբեմն առանձին անհատներ՝ նոյն իսկ քրիստոնեաներէն, որք կը կարծեն թէ մարմինը չարչարելով կը հանին աղնուագոյն առաքինութեանց։

Մարդս ունենալու է մարմին մը առողջ ու զուարթ։ Մարմնամարզ եւ մնուցիչ կերակուր պէտք է իրեն։ Ընթերցող բարեկամ, մտաւոր աշխատութեան մէջ խորասուզուած ատենդ երբէք մի մոռնար թէ մարմին մը ունիս։ Ցիչէ որ առողջ միտքը առողջ մարմնոյ մէջ կը բնակի։ Կամ թէ ջերմեռանդութեամբ հոգեւոր խնդիրներով մտաղաղ եղած ատենդ, մի անարգեր մարմինը. եւ մի վարուիր անոր հետ իբրեւ թշնամիի հետ։ Մոռնէ որ մարմինն ալ հոգւոյն մէկ պատեհանն է, զոր պէտք է չափով իւիք խնամել։

2. Մարդս ունենալու է նաեւ ՍԻՏՔ մը։ Եղած են դարեր, եղած են մարդիկ եւ այժմ եւս կան ոչ սակաւք այնպիսեաց, որք մարդ ըսելով երկու ձեռք, երկու ոտիք կենդանի մը ըմբռնած են, մարդուն մարմնական մասին եւեթ կարեւորութիւն եւ ուշադրութիւն տուած են զայն պարարելու եւ կրթելու։ Հետեւաբար եղած են մարմնով յաղթանդամներ, քալ ըմբիշներ, սակայն մտօք գաճաճներ։ Եպերելի են անոնք որ լոկ մարմինը կը մնուցանեն. արդահատելի են նաեւ այն քրիստոնեաներ որ ուսմունքը կրօնքի թշնամի կը համարին, եւ մտաւոր յառաջադիմութիւնը հոգեւորն կը ջլատէ՝ կարծելով կ'անարգեն գիտութիւնը, կ'արհամարհեն վարժարանները, համալսարանները եւ աշխարհի պատկանած ամէն գիտութիւններ։ Ամէն ճշմարիտ գիտութիւն աստուածային է, եւ գիտութիւն՝ մտաց մնունդն է։

3. Կատարեալ մարդուն մի մեծ մասը կը կազմէ նաեւ ՍԻՐՏԸ։ Միտքը ինքնին չոր կմախք մ'է։ Սիրտը անոր ոգին է։ Ամէն մարդ գիտէ թէ մարդս մարմին մը ունենալու է։ Շատեր գիտեն թէ մարդ միտք մը ունի։ Բայց թէ մարդ սիրտ մ'ալ պարտի կրել՝ թերեւս այնքան խորհրդոյ առարկայ եղած չէ։ Մեծ գլուխը չէ որ մարդը մեծ կ'ընէ, այլ՝ մեծ սիրտը։ Մեծ միտքը, մեծ տաղանդը չէ որ չատ ծառայութիւն ըրած է մարդկութեան, այլ՝ մեծ սիրտը։ Սրտով միայն մեծ է մարդ։ Ո՛րչափ մարդիկներ կան գիտուն ու մտացի, որ սիրտ չունին, աւա՜ղ, վերացական մարդիկ են, խորհրդոց ու գաղափարներու երեւակայական աշխարհներուն մէջ կ'ապրին, օդը կը ծծեն, ունայնութիւն կը շնչեն, սիրտ չունին զգալու, զգացում չունին չարժելու, համակրելու, չարժում չկայ բարեգործելու։ Շատ բան գիտնալը չէ որ չատ բան կը գործէ, այլ՝ չատ զգալը։ Զգացում՝ մարդուս կարողութեանց մէջ այն է, ինչ որ է չոգին չոգեկառքին մէջ։ Սիրտը մարդ–ժամացոյցին զսպանակն է։ Մեծ մտքեր պաղարիւն, հեգնող, անտարբեր կ'ընեն զմարդ։ Մեծ սրտեր մարդուն եռանդ, աւիւն կը ներշնչեն եւ կ'ընեն զայն խեղճին համակիր, թշուառին օգնական, աղքատին ձեռք կարկառող, տգաւորին մխիթար։

4. Մարդ ըսածդ ունենալու է նաեւ ԽԻՂՃ մը։ Շատեր կ'անգիտանան մարդկային կազմութեան մէջ ասոր գոյութիւնը։ Նիւթապաշտ մարդիկ որք յաւէտ տեսանելի, չօշափելի բաներն իրական կը համարին, խղճի վրայ

երբէք գաղափար չունին։ Ինչ է խիղճ, ինչ-ղէն է, կ'ուսուի՞ թէ կը խմուի, հագնելի՞ք է թէ ըմպելիք։ Սակայն անխիղճ մարդ մը կէս մարդ է, սկզբունք չունեցող, անկանոն, վատ ու չար մարդ մ'է։ Ինչ կ'ըլլայ դատաբան մը որուն դատաւորը մեռած է. ո՞ւր կ'արչաւէ նաւ մը, որոյ կողմնացոյցը կոտսուած է։ Այսպէս է նաեւ այն մարդը որուն մէջ մեռած փճացած է խիղճը։ Ամէն բան խանգարման մէջ է, հոն կը տիրէ ժխոր եւ չարութիւն։ Խիղճն է որ կենաց մէջ առաջնորդութիւն պիտի ընէ մեզ, լոյս պիտի ըլլայ մեր չաւիղներուն, դատաւորութիւն պիտի ընէ բարին ու չարն, աղէկն ու յոռին զանազանելու մէջ։ Ուստի պէտք է մնուցանել խիղճը, կրթել ու զարգացնել զայն իբրեւ կարեւոր մի մասն մարդաբանութեան։

Ե. Կատարեալ մարդ մը անհրաժեշտ պարտի ունենալ չորս մը — կրօնք մը։ Ինչպէս մարմնով կենդանական, նիւթական աշխարհին կը պատկանինք, այսու, հոգւով ու կրօնական զգացումներով, եւս երկնային աշխարհին, Աստուծոյ ցեղին կը պատկանինք։ Առանց հոգւոյ, առանց կրօնի մարդ մը՝ մարդու կոտորակ է։ Մարդկային կչռոյ մէջ առնասնոյ կը հաւասարի եւ Աստուծոյ նժարին մէջ ունայնութեան պէս է։ Ինչ կ'արժէ մարդ առանց այն աստուածային պատկերին։ Ինչ վեհութիւն ունի մարդ առանց կրօնի, առանց Աստուծոյ հետ յարաբերութեան այն սուրբ կապին։ Անասուն մ'է աննպատակ, անպիտան ու անչահ արարած մը։ Հոգի չունենալ, սարսափելի պակաս։ Կրօնք չունենալ, մահացու թերութիւն. Աստուած մը չունենալ, անդարմանելի կորուստ։

Կրօնք մը ունի՞ս, բարեկամս, հաւատք մը ունի՞ս, յարած, փարա՞ծ ես, կառչա՞ծ ես անտեսանելի իրականութեանց, Անհունին, ինչպէս մանուկ մը իր հօր հզօր բազկին, խարիսխն անսասան վիմին կը յարի, եթէ ոչ՝ կրօնքը մեր կարողութիւնները կաչկանդող կապ կ'անուանես եւ հաւատքը կոյր նախապաշարում....։ Թերեւս ըսես թէ ես անկրօն, անհաւատ չեմ։ Այո, բացարձակ անկրօնութիւն, անհաւատութիւն, աննպատակ բան մ'է։ Սակայն տարտամ, անորոշ հաւատք մը, Աստուծոյ հետ թոյլ ու անորոշ հաղորդակցութիւն մը նոյնքան կործանիչ, աւերիչ ու կորուսիչ է։ Կրնա՞ս Պօղոս առաքեալին պէս ըսել, «Գիտեմ թէ որո՛ւ եմ հաւատացեր։»

6. Մարդս կատարեալ ըլլալու համար վերջապէս ունենալու է նաեւ կամք մը։ Կամք մը ներգործական, արիական եւ ոչ կրաւորական ու վեհերոտ. կամք մը չարին՝ Ոչ ըսելու կարող եւ բարւոյն՝ Այո. կամք մը Սատանի դէմ փակ, իսկ Աստուծոյ ճեռաց մէջ ազդու գործիք. մէկ կողմանէ մոլութեան դիմադրելու եւ միւս կողմանէ առաքինութիւն գործելու։ Կամքի պակասութիւնն եւս մեծ պակաս մ'է, ընթերցող եղբայր։ Ո՛րքան երիտասարդներ այս պակասութեան համար կամ կամաց տկարութեան համար տարաժամ գերեզման իջած են եւ կամ մոլութեանց կոյանոցներուն մէջ կը թաւալին։ Տկար կամքի տէր անձ մը Սատանային սիրած մէկ որսն է, որ չուտով կը բռնուի անոր ծուղակէն եւ յաւիտեան անոր չղթայեալ գերին կ'ըլլայ։ Նա բարին ճանչնայ ալ՝ անկարող է գործադրելու, ճշմարիտը գիտնայ ալ՝ վախկոտ է հետեւելու, չարը ատէ ալ՝ անճարակ է անկէ ազատելու։ Հզօր կամքը զմեզ հզօր մարդ կ'ընէ, գործնական մարդ։ Ուրեմն ո՛րքան ջանալու ենք կրթել մեր կամքերը զբարին ընելու եւ զչարն վանելու։ Այս հաշուով ո՛րքան հրէշներ կան մարդոց ակումբին մէջ... բարոյական հրէշներ, ո՛րոնցմէ ոմանք մեծ մեծ գլուխներ ունին բայց սիրտ չկայ. ոմանք յաղթ մարմին ունին, բայց հոգի չկայ. բարոյական պակասաւորներ որ կամք ունին՝ խիղճ չունին, խիղճ ունին՝ կրօնք չունին, եւն.։ Ինչ այլանդակ, ինչ անհեթեթ մարդիկ պիտի համարուէին, երեւակայեցէք, եթէ այսպիսի անձեր տեսնէիք հրապարակներու վրայ, ինչպէս երբեմն կը տեսնէք ծաղրանկարներու մէջ։ Նոյնքան անհեթեթ եւ ծամածռեալ են յաչս հրեշտակաց եւ Աստուծոյ՝ չատ մը մարդիկ որք այսպէս խեղաթիւր կը չրջին յաշխարհի։

Այս ճշմարտութեան միւս կողմն եւս կ'ուզեմ մատնանիշ ընել։ Ոչ միայն այս կարողութիւնները պակասելու չեն ի մարդն, որ մարդը լման ըլլայ, այլ պէտք է որ այս կարողութիւնները իրենց յարաբերական դիրքն ու կարգն ունենան մարդուն մէջ, թէ ոչ՝ մարդը կրկին հրէշ մը կ'ըլլայ։ Ինչ այլանդակ հրէշային բան մը պիտի ըլլար, եթէ լեզուն ձեռքին տեղը դրուէր, ու մատները բերնին մէջ. եթէ աչքը գլխուն գագաթը դրուէր կիկլոպայց պէս, եւ ականջը ոտքին տակը ու գլուխը կռնակին վրան....։ Բայց միթէ ասոնք լոկ երեւակայականո՞ւ բաներ են, գործնական աշխարհի մէջ այսպիսի հրէշ մարդիկ չկա՞ն, որոց ամէն օր կը հանդիպինք դժբաղդաբար։ Զոր օրինակ, լեզուն ձեռաց տեղը գտնուող մարդիկ, որք փոխանակ ձեռքերնին գործածելու լեզուներնին կը գործածեն, կը խօսին ու կը խօսին, չատ կը խօսին, չարունակ կը խօսին, բայց չեն գործեր։ Ականջը ոտքին տեղը եղող հրէշ մարդիկներ որք, ճշմարտութիւն մը ստուգելու համար փոխանակ ոտքով երթալու պէտք եղած անձին քով, ականջնին կը գործածեն, ուրիշի բերնէն կ'ուզեն լսել, իմանալ ու այնպէս դատել։ Հոս ահա ականջը այսպիսեաց քով ոտքին տեղը կը ծառայէ։ Աչքը գլխուն գագաթը գտնուղներ չկա՞ն, որ միայն ամպերը ու օդային գաւառները կը տեսնեն, իրենց չուրջը բնաւ չենն նայիր։ Ասանկ չե՞ն վերացական աշխարհի մէջ միայն ապրող մարդիկ, որք իրենց ընկերին կացութեանը, նոյն իսկ իրենց վիճակին անտեղեակ ճամբայ մ'է որ կը քալեն ու թաղէս փիլիսոփային պէս յանկարծ անյատակ դուբի մը մէջ կ'իյնան թաւալգոր։ Որքա՜ն չատեր իրենց սրտովը կը խորհի՛ն, մարմնովը կ'ըմբռնե՛ն, կամքովը կը դատե՛ն եւ մտքովը կը գործադրե՛ն....։ Այսպիսիք պատչաճապէս կը նմանին տակնուվրայ եղած տան մը։ Ո՛րքան ծիծաղելի ու անճոռնի պիտի ըլլար, եթէ գրքերուն մէկ մասը խոհանոց դրուէր եւ խոհանոցի ամանները էն ոմանք գրատան մէջ չարուէին, հիւրանոցի թիկնաթոռները լուացարան տարուէին ու լուացարանի կաթսաները եւ կոնքերը հիւրանոցին մէջտեղ դետեղուէին, տղան տունը կառավարէր ու հայրը անոր բերանը նայէր, աղջիկը տան տիկին ըլլար ու մայրը սպասուհի։ Այսպէս եւ իմարդն իշխող կարողութիւններ կան, ծառայողներ կան, հպատակելիներ կան, հրամայողներ կան, գլխաւորներ կան ու երկրորդականներ ու չորրորդականներ կան։ Բնական ու կատարեալ մարդուն մէջ հոգին՝ իշխանն է, միտքը՝ խորհրդական, խիղճը՝ դատաւոր, սիրտը՝ տրամադրող, կամքը՝ գործադիր, եւ մարմինը՝ հոյակապ ծառայ մը։ Ամէն կարողութիւն իր այս յատուկ դիրքէն եւ պաշտօնէն խախտած՝ կը խանգարէ մարդը։ Մարդավայել ինչ կը յուսաս եւ կը պահանջես այնպիսի մէկէ մը, յորում մարմինն է որ կը տիրէ, կամքը կը հրամայէ, միտքը կը հնազանդի, հոգին կը ծառայէ։

Մա՛րդ ըլլա՛լ, այս է պահանջուածը մեզմէ։ Մայրը տան մէջ կ'ըսէ տղուն, «Ծղաս, մարդ եղիր։» հայրը՝ չուկային մէջ «Որդիս, մարդ եղիր,» դաստիարակը՝ դպրոցին մէջ «Զաւակս, մարդ եղիր։» Աստուած՝ իւրաքանչիւրիս, «Ադամորդի, ՄԱՐԴ եղիր, կորուսած պատկերդ վերստացիր։» Մնողական խրատուց բովանդակութիւնը, դպրոցի ուսմանց իսկութիւնը, Աստուածային պատուէրներու յաւիտենական նպատակը զմարդ մարդ ընել է բառին իսկական նշանակութեամբ։ Եւ մարդուն համար՝ մարդ ըլլալէ աւելի դժուար բան չկայ։ Ամենամեծ գիտութիւնը մարդուն գիտութիւնն է։ Մարդս չէ թէ միայն իւր մարմնոյն անդամազննութիւնը պարտի գիտնալ, այլ իւր հոգեբանութիւնն եւս, իր աստուածադիր ամէն կարողութիւններն ու ձիրքեր, զանոնք համաձրապէս զարգացնել իւրաքանչիւրոյն գիրքին յարաբերութեամբ եւ համեմատութեամբ։

Բայց քննութիւն, գննութիւն, միայն սկզբունքներ սորվիլ արդիւնք մը չունենար, յաւէտ պէտք է անոնք մարմնանան։ Մարմնացեալ օրինակ մը պէտք է մարդուն համար, որ իրեն ցուցուի թէ, ահա՛ մարդը։ Ճշմարիտ, կատարեալ, տիպար մարդը Աստուծոյ գաղափարին պէս մարդն է, քանզի ինքն է մարդուն Արարիչը։ Եւ ինչ է Աստուծոյ գաղափարը մարդուն համար, — որ ինչ ինքն գծած է իւր Աստուածաչունչ մատենին մէջ. մարդ ըստ Սուրբ Գրոց՝ է Մարդը։ Ո՞վ է Աստուծոյ հաւնած մարդը, ո՞ւր կը միանան յաւաչագոյն թուած բոլոր բարեմասնութիւնները մէկ անձի վրայ, զոր կըրնամք իբր կատարեալ անթերի տիպար օրինակել մեզ համար, — Քրիստոս։ Աստուած երկիցս վկայեց յերկնուստ Քրիստոսի համար թէ «Ատիկա է իմ սիրելի Որդիս, որուն հաւներ եմ։» Այս ձայն մատնանիշ կ'ընէ մեզ Աստուծոյ հաւնածը։ Եւ դարձեալ, «Ատիկա է իմ սիրելի Որդիս, որուն հաւներ եմ, ատոր մտիկ ըրէք։» Աստուած երբէք այսպէս չխօսեցաւ եւ չպիտի խօսի թերեւս ուրէք մահկանացուի համար մատնանիշ ընելով որ անոր մտիկ ընեն, անոր հետեւին։ Ցիսուս է գաղափարական մարդը, միակ անթերին ու միակ օրինակելին։ Երեւելի մարդոց կենսագրութիւնները կը կարդաս, բայց անոնց եւ ոչ մէն ամենայնիւ օրինակելի է։ Անոնք օրինակելի կրնան ըլլալ այսինչ մասնաւոր կէտի մը մէջ, այսինչ բարի յատկութեան մը կողմանէ, մինչդեռ այլ մասանց մէջ պիտի գտնես չատ տկար ու չատ թերի։ Բայց զՑիսուս կրնաս օրինակել ամէն մասամբ եւ անվախ։ Անոր անձին մէջ կայ մարդուն ամէն մասերն կատարեալապէս եւ ամէն մասերն իրենց տեղը։ Պիղատոս ցուցուց Հրէից ըսելով, «Ահա ան մարդը։» Մենք եւս այնչափ ու այն աստիճանի մարդ պիտի ըլլանք, ցորչափ նմանինք Ցիսուսի, ցորչափ անոր կեանքը ապրինք։ Ահա, այս տեսակ մարդ է Աստուծոյ փնտռածը, եւ նոյն իսկ մարդոց փնտռածը գիտակցաբար կամ ոչ, քաղաքներու մէջ, փողոցներու եւ հրապարակներու մէջ, եւ աշխարհ այսպիսի մարդոց կը կարօտի։

Ս. Ի. Չ. Գ. Ի. Ր. Ա. Ն.

ԱԻԵՏԻՍ Ս. ՏԱՐԱԳԱՆ

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ

Տէպօ Ո-սո-ցիւը

(Ժվհաննէս Պաւթիչեանեան, Խարբերդ)

2.

6. *Ուսուցիչը լա- սերթելո- է Հոգեբանութեան սոսկ անունը լսած են ու բնաւ լուր չունին մարդուն մտքի երեւոյթներէն ու անոնց զարգացումի միջոցներէն։ Չեն դիտեր մըտքի այլեւայլ երեւոյթներուն յարաբերութիւնը, եղանակաւորութիւները, ուղեղին հետ ունեցած կապը, բնական ու ընկերային չրջավայրի ազդեցութիւնը մանկան մտաց վրայ, ժառանգականութեան դերը մտաց զարգացումին մէջ։ Իմացում, յիշողութիւն, երեւակայութիւն, խորհուրդ, զգացում, կիրք, բաղձանք, որոշում, նպատակում, կամք, նկարագիր սոսկ բառեր են որ կը ծամծմուին ուսուցչին բերնին մէջ, որոց ըմբռնումը ճշդուած չէ, ոչ ալ պարունակը ըմբռնուած՝ դասատուին մտաց մէջ։ Հոգեբանութենէ չհասկցող մը ինտո՞ր հոգիներու հետ պիտի խաղայ։ Մանկավարժութիւնը հոգեբանութենէն կ'առնէ իր կանոնները, ու դաստիարակներ մանկավարժական զարգացումին հետ քայլ պահելու են։ Իրենց դասընկերուն մէջ պահելու են այդ կարգի նըշանաւոր երկեր։ Սակայն առանց հոգեբանական ուսման մանկավարժութիւն ուսանիլ կարգ մը մոլար վարդապետութեանց կ'առաջնորդէ։ Երբ ուսուցիչը տարազը գոց կ'ընէ առանց զայն արտադրող պատճառը ըմբռնելու՝ չատ մը պարագաներու տակ սխալ ձեռնարկներ կ'ընէ։ Հոգեբանութեան տարրական ուսումները լաւ սերտելու է ամէն ուսուցիչ, առանց որոյ նախաձեռնութիւն, ճարտարութիւն չկրնար ունենալ իր արհեստին մէջ։ Մարդակազմութիւն չգիտցող բժիշկը ու հոգեբանութիւն չսերտող ուսուցիչը իրարու հաւասար կու գան, երկուքն ալ ահռելի ոճիրներ կը գործեն իրենց տգիտութեամբը։ Աչակերտաց ազդելու համար ճանչնալ պէտք է, ճանչնալու համար ալ հոգեբանական օրէնքներ վերլուծել։ Ուսուցիչը գործնական հոգեբան ըլլալու է։ Պէտք է մոգի պէս գուշակէ տղուն հոգիէն անցածն ու դարձածը։ Անոր աչքէն, յօնքէն, ճակատէն, չարժումներէն, քալուածքէն ու խօսուածքէն անոր չարժառիթներուն թափանցելու է։ Անոր նկարագրին բնորոշ գիծերը ըմբռնելու է, անոր խառնուածքին մասնայատկանիշները պարզելու է որ կարենայ յարմար սրբագրութիւնները ընել։ Ուսուցիչը մարգարէ ըլլալու է։ գիտուն գուշակ մը՝ որ աչակերտը անկէ ակնածի ու զգո՛յշ ըլլայ իր առօրեայ կենցաղին մէջ։ Ճշմարիտ ուսուցիչը հոգեբան ուսուցիչն է։ Ամէն մարդ ապրելու համար հոգեբան ըլլալու է, մանաւանդ ուսուցիչը իր արհեստին բերումով։ Դիտութեան վրայ հիմնուած քրտինքը միայն կ'արդիւնաւորի։*

7. *Տիպար ուսուցիչը տիպար նկարագիր ունենալու է։ Մանուկը աւելի կեանք կը կարդայ քան սկզբունք, անձ կ'ուսումնասիրէ քան օրէնք, աւելի առարկայացեալը կը վերլուծէ քան դաղափարականը։ Մանկան դասագիրքը ուսուցիչն է ու դասագիրքը սոսկ լրացուցիչ այն կենդանի դրքին։ Նկարագիր չունեցող անհատ մը տիպար բեռնակիր չկրնար ըլլալ, ո՛ւր մնաց տիպար ուսուցիչ։ Աննկարագիր մարդուն լիտր մը սոխ չենք կրնար հաւատալ, իննսոր կրնանք անհատի մը ներկայ ու յաւիտենական ճակատագիրը։ Նկարագիրը ընդհանուր բառ մ'է ու իր մէջ պահուած բնորոշ տարրերը առաջին նայուածքով չենք տեսներ։ Ամէն անհատ նկարագիր ունենալու է, սակայն ուսուցիչը իր պաշտօնին տրամադրած մասնայատկանիշները՝ որոց վրայ հատիկ հատիկ կ'ուզեմ ծանրանալ։*

ա. Ուսուցիչը Սկզբո-նէ պէր մարդ ըլլալու է։ Իւր բոլոր գործերն մասնաւոր օրէնքով վարելու է, քմայք բնաւ գործածելու չէ, ոչ ալ ուրիշին քմայքին խաղալիկ ըլլալու է։ վախի, չահու, համարումի, խաթրի չարժառիթները բնաւ գրգռելու չեն իր չղերը։ Սիրելու է օրէնքը, օրէնքի նախանձախնդիր պաշտպանը ըլլալու է, որպէս զի օրէնքի պատկառանքը ներշնչէ իր աչակերտաց սըրտին ու ընկերութեան բարի քաղաքացիներ պատրաստուին։ Առանց ասոր՝ աչակերտը պէտք եղած թէթեվները չառներ ու կարգի մարզանքը, կրթութեան էն բնորոշ յատկանիշը զանց կ'առնուի աչակերտին նկարագրէն։ Ինքնավարութիւնը նկարագրի անկիւնաքարն է։ Ինքնավարութիւնը աղատ էակներու ձեռնհաս օրէնքն է, սկզբունք ունեցող դասատուի մը ազդեցութեան մթնոլորտին մէջ միայն կրնան ծլիլ, ծաղկիլ ու հասունալ այդ կարգի էակներ։ Շատ մը ուսուցիչներ սկզբունք ըսելով ըբէլիո-նիէ- կամ բօյաչկո-նիէ- կը հասկնան։ Ծարաթերական աշխարհի մը մէջ բացարձակութիւնները չեն յաջողիր։ Սկզբունքը հաստատ ըլլալու է, սակայն ճկո- ալ, այսինքն աչակերտին ժառանգական տրամադրութիւնը, ընտանեկան միջավայրը նկատողութեան առնելու է՝ զայն պատժելու առեն։ Անոր անհատական խառնուածքն ալ լաւ մը ուսումնասիրելու է։ Միեւնոյն յանցանքին համար ամէն աչակերտ միեւնոյն պատիժը կրելու չէ։ Աչակերտներ կան որոց փափուք մը բաւական է, ուրիշներ որոնք ուսուցչին ակնարկէն կայծակի չափ կը դողան, ոմանց գաւազանը լաւ դեղագիր մ'է։ Ոմանք խրատի, ոմանք յանդիմանութեան, ոմանք լռութեան, այլք գոռումի տակ կ'ուղղուին։

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՄԸ

Պարտիզակի Հայ Բողոքական ժողովրդեան դպրոցներու վրայ կը փութամ այլեւայլ տեղեկութիւններ հաղորդել Ա-եթ-ըբէլի ընթերցողաց։

Ժողովրդեան Վարչական ժողովը անցեալ Օգոստոսի մէջ ընտրեց երեք անդամներէ բաղկացեալ կրթական Հոգաբարձութիւն մը (Տեարք Մտեփան Մակարեան՝ Ատենապետ, Յարութիւն Քիւրքճեան՝ Ատենադպիր, եւ Մկրտիչ Փիրէնեան՝ Գանձապետ) որուն պաշտօնն է, ըստ որոշման եւ գրութեան Վարչ. Ժողովոյ, Ուսմանց ծրագիր պատրաստել, վարժապետ եւ վարժուհի ընտրել եւ իւրաքանչիւրին պաշտօնէ դադրեցնել զանոնք, աչակերտաց եւ աչակերտուհեաց ամսաթոշակներն ստանալ, եւն.։ Ներկայ հոգաբարձութիւնը ընտրուած է երեք տարուան համար։

Դպրոցի ճիւղեր։—Ժողովուրդին դպրոցը երեք ճիւղեր ունի, 1. Մանչերու ծաղկոց, կամ Տարրական նախակրթարան. 2. Աղջիկներու ծաղկոց եւ 3. Մանկապարտէզ։ Մանչերու Տարրական Նախակրթարանը կ'ընդունուին 9—14 տարեկան տղայք, որոնց իւրաքանչիւրը պարտի վճարել ամսէ ամիս 4 ղրչ. եւ որոնք ունին միայն մէկ վարժապետ։ Աղջիկներու ծաղկոցը կ'ընդունուին 9—14 տարեկան աղջիկներ, որոնց իւրաքանչիւրը նոյնպէս պարտի վճարել ամսական 4 ղրչ. եւ որոնք ունին միայն մէկ վարժուհի։ Երկու նախապատրաստական կարգերը կ'ընդունուին 3—9 տարեկան տղայք, որոնց իւրաքանչիւրը պարտի վճարել իրը ամսական 6 ղրչ. եւ որոնք ունին երկու վարժուհիներ, մէկը վկայեալ մանկապարտիզպանուհի եւ միւսը օգնական վարժուհի։ Մանկապարտէզն ունի նաեւ տնտեսուհի մը։ Թէ- աշակերտաց. Մանչերու նախակրթարանի մէջ կան 30 աշակերտ։ Աղջիկներու ծաղկոցին մէջ՝ 12 աշակերտուհի։ Մանկապարտէզին մէջ 58–60 փոքրիկներ։

Ուսմանց ծրագիրն այնպէս պատրաստուած է որ տարրական նախակրթարաններէ ընթացաւարտ եղողներ կարող ըլլան մտնել տեղւոյս Բարձր. վարժարանի եւ Ատաբազարի Հայուհեաց վարժարանի կրտսերագոյն՝ կամ աւելի դիւրաւ Բ. նախապատրաստական կարգերը։ Տարրական նախակրթարաններու ուսմանց ճիւղերն են Սբ. Գիրք, Հայերէն, Թուրքերէն, Անգլիերէն, (կամաւոր) Թուաբանութիւն, Ընդհ. Պատմութիւն, Աշխարհագրութիւն, Հայերէն, Թուրքերէն եւ Անգլիերէն գրավարժութիւն, երգերու եւ արտասանութեան վարժութիւններ։ Աղջիկները ձեռագործներու վարժութիւն կ'ունենան երբեմն։ Մանկապարտէզի դասերն ու կրթական վարժութիւնները են. Սբ. Գրոց պատմական դասեր, պատկերներու վրայ. Մարմնամարզ. Մանկական խաղեր. Գնտակի, համբրիչի եւ փայտիկներու դասեր. Մոզայիք, Գրաճանաչութիւն եւ Ընթերցանութիւն. Գծագրութիւն. Մարդակազմութեան վերաբերեալ համառօտ գիտելիք. Նուագախաղ եւ զուարճալի պատմութիւններ։ Աւոնցմէ զատ ունին նաեւ արտասանութեան վարժութիւններ։ Ս. Ծնունդի եւ Զատկի մեծ տօներու առթիւ մէյմէկ չաբաթ եւ ամառն ալ մէկ ամիս (Օգոստոս ամիսը) արձակուրդ կ'ունենան այս նախակրթարանները եւ Մանկապարտէզը։

Կ'ուզենք մի քանի խօսքեր ալ ըսել դպրոցներու դրամական վիճակի մասին։ Եթէ դպրոցներու իւրաքանչիւր աչակերտ եւ աչակերտուհի իրենց համար որոշուած ամսականը վճարեն կանոնաւորապէս ամսէ ամիս, երբեք պարտք չպիտի գոյանայ եւ հոգաբարձութիւնը կարող պիտի ըլլայ ամիսը լրացածին պէս վարժապետի եւ վարժուհիներու ամսականները վճարել, սակայն կը ցաւինք ըսելու թէ ոմանք չատ անհոգ կը գտնուին վճարմանց մասին։ Այս առթիւ նուիրական պարտականութիւն կը համարինք հրապարակաւ խորին չնորհակալութիւններ յայտնել Վեր. Տր. Ռուպերթ Զէյմպըրսի եւ Նորին Արժանապատուութեան Միջոցաւ բարեսէր եւ կրթասէր Պորտ ընկերութեան, որ իր բարոյական եւ դրամական օգնութիւնները չզլանար մեր ժողովրդեան դպրոցներու, առանց որոնց (այդ նիւթական օգնութեանց) անկարելի պիտի ըլլար դպրոցներ ունենալ եւ կրթական պաշտօնէից ամսականները ամբողջովին վճարել ամսէ ամիս։

Պարտիզակ ԹՂԹԱԿԻՑ

Ա Զ Դ

Վաղը կիրակի ժամը 4½ին Տէրունական Ընթրիք պիտի ըլլայ Պայպըլ Հաուսի մատրան մէջ։

Ե. Գ. ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԱՂՕԹՔԻ ԺՈՂՈՎ

Պայպըլ Հաուսի մատրան մէջ ժամը 8ին (Ը. Թ.)։ Նիւթ, Ղու. Ե. 12։

Իւսկիւտարի ժողովարանին սրահին մէջ ժամը 7½ին (Ը. Թ.)։ Նիւթ, Ժող. Իր. 1։

ՀԱՆԴԷՍ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անցեալ չաբթուան թերթերը դարձեալ լուրեր կը հաղորդեն վերջին հեղեղներէն յառաջ եկած վնասներուն վրայ։ Երկուշաբթի օրուան Լէվնէր Հերըլտ հետեւեալը կը պարունակէ իր Տարտանելի թղթակցէն. «Անցեալ չաբթուղղահաս անձրեւներ ունեցանք հոս, եւ նախորդ կիրակի օր (Փետր. 4/17) նոր հեղեղ մը ունեցանք, որ քշեց տարաւ մնացած քարաին գրեթէ ամբողջութիւնը։ Քանի մը տուներու հիմերը ջուրերէն քշուեցան, եւ անոնցմէները պարտաւորեցան այն չէնքերը լքանել երբեւ անբնակելի տեղեր։ Կամուրջներուն մեծ մասը փլան։ Եթէ չուտով չձեռնարկուի գետն իր սահմանին մէջ պահելու, բայ ի Թրքաբնակ թաղէն ուր ջուրերը չեն կրնար հասնիլ՝ ամբողջ քաղաքը պիտի կործանի։» Ըստ Սէրվէրի, Ցունական եկեղեցւոյն մէջ ջուրը մէկուկէս մեթր բարձրացեր է եւ բանջարեղէնի պարտէզներ եւ պուտղի ծառեր փճացեր են։ Էարէմիտի մօտ Հորան գիւղը ողողուած է եւ 40 տուն եւ մեսաքսի գործարան մը փլած են։ Մըխալըճի մէջ գաղթականի հինգ տուն փլած եւ 300 ոչխար հեղեղներէն քշուած են։ Անցեալ չաբաթ որ Էարինէէ գրուեցաւ թէ Էսքերիէ գետն յորդած եւ ողողած է Ստալը եւ Սարըպանլը անտառները։ Բազմաթիւ արջառներ քշուած են հեղեղներէն եւ կը վախցուի որ արջառ մնտռելու եկած հինգ գիւղացիներ նոյն բախտին վիճակած ըլլան։ Այսրնի գաւառին մէջ անձրեւները չատ բարերար ազդեցութիւն ունեցան։ Ցորենի եւ գարիի ցանքերը խոստմնալից են, մանաւանդ Մէհանդրի եւ Հերմոսի դաշտերուն մէջ։ Որթատունկերը եւ մրգենիներն ալ օգտուած են։ Պտուղներու համար գլխաւոր վտանգը սա կ'երեւի որ ծառերը ժամանակէն առաջ պիտի ծաղկին եւ հունձքը պիտի վնասուի եղեամէն։ Գաւառներու ցորենի եւ գարիի ցանքերն անցեալ տարուանէն ընդհանրապէս աւելի են, կ'ըսուի։

Պաշտօնական զեկոյց մը կը ծանուցանէ թէ Ելեւմտական նախարարութիւնը, գաւառներու մէջ դպրոցներու համար հարկ եղած գումարն հայթայթելու նպատակով, գաւառները հրահանգ ղրկած է իր սոորագրգռներուն որ տրոց այդ նպատակին յատուկ մասը հաւաքելու ձեռնարկեն, միանգամայն իւրաքանչիւր գաւառի երեւելիներն յորդորեն կամաւոր նուէրներ ընել այս նպատակով։ Այս ձեռնարկին հսկող պաշտօնեաները ընտրուած են Շէյխ իւլ Իսլամի Դոնէն, Ներքին գործերու նախարարութենէն եւ կրթական նախարարութենէն, եւ գաւառներու կրթական տեսուչներն անոնց պիտի ընկերակցին։ Կայս. հրամանագիր մը կը պատուիրէ որ այս պաշտօնեաներն անմիջապէս ճամբայ ելլեն դէպ ի Բու մէլիինահանդները։

Իզմիրի լրագիրները կը ծանուցանեն թէ քլորոֆորմի ազդեցութեան տակ ուրիշ մահ մը պատահած է։ Զոհն է Հայ կին մը։ Սերվէր կը լսողաբ այն անզգուշութեան դէմ, որով բժիշկներէն ոմանք այդ զօրաւոր դեղը կը գործածեն իբրեւ թէ տեսակ մը անոյշ հոտ ըլլար։

Ցոյն Պատրիարքարանի Քաղաքական եւ Կրօնական ժողովները իրենց ժողովուրդին մարդահամարի գործին վերաբերեալ նոր հրամանը դիւրաւ գործադրելու դրութիւն մը պատրաստած եւ կառավարութեան մատուցած են։

Առեւտրական Սենեակը վիճակագիրներ կու տայ Թուրքիոյ երկաթուղիներուն վրայ։ Բոլոր երկաթուղիներուն ամբողջ երկայնութիւնն է 4,496 հազարամեթր, տարեկան ամբողջ հասոյթն է 32½ միլիոն ֆրանք, եւ կառավարութեան կողմէ հազարամեթրական երաչխաւորութեան համար տրուած գումարն է աւելի քան 20 միլիոն ֆրանք։ Ասիական Թուրքիոյ երկաթուղիին երկայնութիւնն է 1,265 հազարամեթր, որու մէջ է նաեւ գծին Պուլկարական մասը։ Ասիական Թուրքիոյ մէջ Հայտարփաշա–Իզմիրի երկաթուղին է 577 հազարամեթր, Իսկիշէհիր–Գոնեայի երկաթուղին գրեթէ 445, Գասապայի երկաթուղին նոր յաւելուածին հետ 317, Սմիւռնի երկաթուղին 316, Պէյրութ–Դամասկոսինը 230, Մէրսին–Ատանայինը 67, Եաֆա–Երուսաղէմինը 87 եւ Մուտանիա–Պրուսայինը 41։

Կ'ըսուի թէ Բէօսթէնճէի եւ կ. պոլսոյ միջեւ բանող չոգենաւը պիտի դադրի՝ կրուած ղրամական վնասին պատճառով։

Գատըքէօյի թրամուէյի գծին յատակաձեւերը Հանրօգուտ գործերու նախարարութեան մատուցուած են։ Այդ գիծը, ինչպէս ըսուած է նախապէս, ճիւղեր պիտի ունենայ դէպ ի Մոտա, Գըզըլ Թոփրագ եւ Զամլըճա երկարող։

Կայս. հրամանագիր մը կ'արտօնէ որ ամէն տարի Հոկտ. ամսոյ մէջ ազնաւճառ տեղի ունենայ ի Մանիսա։

Գերմանիայէ արտահանուածեան 26 թնդանօթներ բերուած են արդէն եւ ուրիշներ ալ պիտի բերուին։ Զանոնք գնելու համար զինուորական սպաներ պիտի ղրկուին հոն։

Կը ծանուցուի թէ Պիթլիսի մօտերը երեք գիւղացի ցուրտէն սառելով մեռած են։ Չերզուն գիւղէն ալ երեք Թուրքեր վանայ նահանգին Հէքքեարի գաւառակին մէջ ձիւնի բռնուելով մեռած են։

Ըստ Սապահի, Էրթողրուլի հեռագրատան անօրէն Թահսին պէյ Թղթատարական եւ հեռագրական վարչութեան հասոյթները 87 միլիոն դահ. աւելցնելու մեթոտ մը ցոյց տուած է։

Թուրք թերթ մը կը հարցնէ թէ Պոլսոյ վաճառականներն ինչ պատճառով կը խնդրեն որ իրենց ապրանքները Դալաթիոյ մաքսատունէն անցնին, քանի որ Պոլսոյ եւ Դալաթիոյ մաքսատուններու կանոնները նոյն են։

Պիթլիսի գաւառին Խիզան գիւղախմբէն երկու գիւղերու մէջ հիւանդութիւն մը ճարակած է, որմէ չատ մահ կը պատահի։ Պիթլիսի Թաղապետական բժիշկը հոն ղրկուած է որ տեղւոյն առջեւն առնելու միջոցներ ձեռք առնէ։

Մայրաքաղաքիս հացագործի փուռերուն քննիչ յանձնաժողովը քանի մը սրուակ ջուր ղրկած է կայս. Բժշկական վարժարան, որպէս զի տարրայուծուի հոն։ Այդ ջուրերն առնուած են փուռերու մէջ գործածուած հորերէն։

Գերմանական դեսպան Պաուն ֆոն Մարշալ երկուշաբթի երեկոյ պատիւ ունեցաւ վեհ. Սուլթանին ներկայանալու։ Դեսպանին կ'ընկերանար Փեքինի Գերմանական դեսպանատան գործակատար Հէր ֆոն Պէլով, որ Պաուն ֆոն Քէթէլէրի սպանութենէն ետքը գործակատարի պաշտօն վարեց ի Փեքին եւ հոն էր դեսպանատուններու պաշարման միջոցին։

Ալեքսանտր իշխանին որդւոյն Պորիսի վիճակին վրայ առնուած նորագոյն հեռագրալուրերը լաւ են, եւ կը ցուցնեն թէ հիւանդը բարւոքման ճամբու մէջ մտած է։

Թուրք թերթ մը կ'ըսէ թէ կրթական նախարարութիւնը որոշած է հսկողութիւն ի գործ դնել թէ՛ մայրաքաղաքիս եւ թէ՛ գաւառներու Քրիստոնեայ ժողովրդոց դպրոցներու ելեւմտական մատակարարութեան վրայ։ Կ'ըսուի թէ պատճառը սա է որ երբ նուազդահանդէս, թատերական ներկայացում, եւն. կը տրուի ի նպաստ դպրոցներու, հասոյթին մեծ մասը հանդիսադիրներուն ղրպանը կը մտնէ։ Աւսոր առջեւն առնելու համար դպրոցի անօրէնները պարտաւոր պիտի ըլլան ամէն տարի կրթական նախարարութեան ներկայացնել իրենց պէտքերը եւ ղրամական կարողութիւնը ցոյց տուող դրութիւն մը։ Գաւառներու մէջ դպրոցներու ինպաստ հանդէսներ կազմակերպելու արտօնութիւն պիտի չտրուի, եթէ նախ տեղային իշխանութիւններ պաշտօնապէս չհաստատեն անոնց անհրաժեշտ պէտքը։

Առողջապահական Ընդհ. Խորհուրդը երեքշաբթի չնչեց Իզմիրէ ժամանողներուն դէմ սահմանուած 24 ժամու քառանչնան եւ անոր տեղ բժշկական քննութիւն հաստատեց։

Ելեւմտական բարենորոգութիւններու յանձնաժողովը Օսմ. Կայս. Պանքային հետ կարգադրութիւն մը ըրած է՝ ապրուած բոլոր քառորդ մէճիտիյէները հրապարակէն քաշելու եւ նոյնչափ նոր քառորդներ պատրաստելու համար։ Այս կարգադրութիւնը վաւերացուած է վեհ. Սուլթանէն։

Թղթատարական չէքի դրութեան հաստատման առաջին չորս ամիսներուն մէջ, այսինքն Օգոստ. 1էն մինչեւ Նոյ. 30, Թուրքիոյ նամակատուներէն ղրկուած նոյնպիսի չէքերու թիւն է 25,146, որ կը ներկայացնէ 11,913,928 դահ. եւ Թղթատարական վարչութեան չահն է 56,944 դահ։

Այսրնի դպրոցներու Ընդհ. քննիչին պատուիրուած է որ այդ գաւառին մէջ վերջերս երեւան հանուած հնութիւններուն արտածման թոյլ չտայ եւ անոնց լուսանկարները կրթական նախարարութեան ղրկէ։

Սա՛ոթէ կը հերքէ սա զրոյցը թէ կայս. կառավարութիւնը փոխառութիւն մը պիտի կնքէ երերուն կարգ մը պարտքերու հատուցման համար։ Կ'ըսէ թէ Թուրքիոյ ելեւմտական ամբողջովին վերակազմուեցաւ վերջերս, այնպէս որ այդպիսի փոխառութեան պէտք չկայ, եւ ղրամատէրներու փոխատուութիւն ընելու փոյթեռանդութիւնը Թուրքիոյ ելեւմտական ողջ կացութեան լաւագոյն ապացոյցն է։

Տրապիզոնի եւ Էրզրումի միջեւ կարաւանի ճամբան անձրեւէն չատ վնասուած է, ուստի կարաւանները մեծ գժուարութիւն կը կրեն։

Էսկիշէհիրի մօտ Քիւթիւհիւ գիւղին մէջ հրդեհ մը ծագեցաւ, եւ 24 տուն այրեցաւ եւ երեք փոքրիկ աղջիկներ բոցերուն մէջ մնացին։

Բէուգ փաշա, որ Էսքիշէհիրի մէջ չաքարի գործարան մը ունի, արտօնուեցաւ գտարան մը հաստատել Փաչապազէի մէջ (Վոսփոր)։ Այդ հաստատութեան նիւթերը եւ արտադրութիւնները հինգ տարի տուրքէ ազատ պիտի ըլլան։

Ամերիկի հրապարակ. Անատոլուի ցորեն (կարծր) քաշը 34–35 փարա. Անատոլուի ալիւր (գըրմա) պարկը 70, 73 դահ., Օտեսայի 98, 102, Իլրայիլի երրորդ կարգ 78, 79, Ամերիկեան 84–88։ Թիֆֆիկ (էնկիւրիւ, Եոզղատ) քաշը 16¾ դահ., ճերմակ բուրդ (Անատոլու գըրմա) կենդինարը 255 դահ., քարիւղ՝ 23–25 դահ., Թրիէսթէի չաքար կենդինարը 82, 84, Ռուսական 75, սուրճ՝ պարկը 5·25–6 ոսկի։ Բրինձ (Եգիպտական) պարկը 79½, 81, (Բանկուն) 110–115։ Բամպակ (Սապոնճա) կենդինարը 317½ (Մէհիթէյէն 23ի հաշուով), (Ատանա) 283 դահ.։

Եսիդուլէի Ազգ. Հիւանդանոցի հոգաբարձութիւնը Հայոց Պատրիարք Հօր ուղղուած նամակով մը չատ ծանր յայտնութիւն մը կ'ընէ։ Կ'ըսէ թէ նոյն հաստատութեան մէջ դտնուող գաղկանց որբանոցի իրր 120 որբուհիները եւ որբուհիները՝ յոյժ խճողեալ ըլլալնուն եւ մաքուր մթնոլորտի մը մէջ չապրելնուն պատճառաւ» Թոքախտ մուտ գտնել սկսած է անոնց մէջ եւ հետզհետէ ալ ճարակիլ կը սպառնայ։ Իրրեւ դարման կ'առաջարկէ որ նոյն որբերը փուքթով փոխադրուին Գաղլը կամ Սամաթիա եւ մասնաւոր տան մը մէջ պատսպարուին։ Գարակէօզեան Գրիգոր էֆ-ի գոլ գտնուած 20,000 ոսկիին տարեկան տոկոսով, որ 800 ոսկի է։ Հոգաբարձութիւնը կը սպառնայ հրաժարիլ, եթէ այս առաջարկը չընդունուի։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հաբ-այն Ա.էքսկէյէ պոռերաշը. Հարաւային Ափրիկէի նորագոյն լուրերը Անգղիացիներուն չատ նպաստաւոր են, եւ ասոր համար Պօէրներու համակրողներն իսկ ուրախանալու են, քանզի պատերազմին ելքն այլեւս երկբայելի չէ եւ թշնամութիւններու չարունակումը կը նշանակէ կեանքի եւ ինչքի պարապ վատնում միայն: Լորտ Քիչընըր հաստատուած է այժմ ի Միտըլպըրկ, որ կը գտնուի Փրիթորիայէ Փորթուկալեան հողի սահմանագլուխը դացող երկաթուղիի գծին վրայ: Անկէ կը ղրկէ հեռագիր եւ մինչեւ երկուշաբթի ընդունուած հեռագիրներուն ամփոփումը հետեւեալն է. Բրիտանական եօթը զօրախումբերը որոնք աչխոյժ Ցրէնչ զօրավարին ընդհանուր հրամանատարութեամբ դէպ ի նոյն կէտը կը դիմէին՝ հանդիպած չուրին Զօր. Պոթայի հրամանատարութեան ներքեւ գտնուող Պօէրներուն: Ասոնք Անգղիացիներու յառաչխաղացութիւնը կասեցնելու նպատակով արիաբար կռուեցան, բայց ի զուր: Մինչեւ Փետր. 16, Անգղիացիներն ունեցան 46 սպանեալ եւ 112 վիրաւոր, բայց Պօէրներն ունեցան 282 սպանեալ եւ վիրաւոր: Ասկէ զատ իրենցմէ 65 մարդ գերի բռնուեցան եւ 183 մարդ ալ անձնատուր եղան: Անգղիացիք գրաւած էին թնդանօթ մը, 462 հրացան, 160,000 անգամ արձակելու չափ հրացանի պիտոյք, 3,500 ձի, 74 ջորի, 3,530 եզ, 18,700 արջառ, 155,400 ոչխար եւ 1,070 կառք: Ա.յսչափ՝ ըստ Անգղիական թերթերուն: Տեղային թերթերու մէջ երեւցած նոր հեռագիր մը կը հաղորդէ թէ Լորտ Քիչընըր զարձեալ ձեռք ձգած է 2 թնդանօթ, մեծաքանակ ռազմանիւթ, բազմաթիւ արջառ եւ 300 գերի՝ Զօր. Ցրէնչէի ձեռամբ: Հեռագրի մը համաձայն, Զօր. Պոթա 2,000 մարդով յաջողած է պրծիլ Զօր. Ցրէնչէի ձեռքէն եւ կ'արշաւէ դէպ ի Բոմաթիփուրթ: Սակայն անհաւատալի է այս: Անգղիացիներուն ձեռքն է Փիթ Ռէթիֆ, որ Բոմաթիփուրթ գացող երկաթուղիէն չատ հեռու է դէպ հարաւ: Պօէրներուն համար ուրիշ ճամբով անհնար պիտի ըլլայ Բոմաթիփուրթ երթալ, բայց եթէ Սուազիլանտէ անցնելով, որու սահմանագլուխը զօրեղապէս պաշտպանուած է Անգղիացիներէն: Կը թուի թէ վախչող Պօէրներուն միակ ընելիքը պիտի ըլլայ անցնիլ Նաթալի սահմանագլուխը, ուր Բրիտանական ուրիշ զօրքեր կը սպասեն անոնց, կամ փախչիլ դէպ ի Զուլուլանտ: Ամէն պարագայի մէջ Զօր. Պոթայի բանակը պաշարի եւ ռազմանիւթի այսչափ մեծ կորուստէ ետքը չկրնար կռուող մեծ ոյժ մը ըլլալ: Պատերազմի դաշտին միւս մասին մէջ Զօր. Տը Ուէթ պարտութեան մատնուեցաւ Զօր. Փլըմըրէ, եւ կորնչուց 2 թնդանօթ, քանի մը կառք ռազմանիւթ եւ 50 հետեւողներ որոնք գերի բռնուեցան: Մինչեւ հիմա ձերբակալուելէ ազատ կը մնան ինք եւ նախորդ նախագահ Մր. Սթէյն: Կը զրուցուի թէ Տը Ուէթ քանի մը հետեւողներու հետ Օրէնջ գետն անցաւ նաւակի մը միջոցով: Լորտ Քիչընըր կ'ըսէ, «Տը Ուէթի Բարեյուսոյ Գլխի գաղթավայրն արշաւելու ձեռնարկը բոլորովին անյաջող եղաւ:» Զրոյց կայ թէ Զօր. Հերցոկ, որ Պօէրական առաջին արշաւանքին առեն Պօէրներու հրամանատար էր, յաջողած է Տը Ուէթի հետ միանալ: Բայց հաւանական չէ այդ եւս, նոյն իսկ եթէ ճիշտ ըլլայ, միացեալ զօրքերը չեն կրնար Անգղիացիներուն դիմադրել: Թրանսվալի արեւմտեան մասին մէջ Լորտ Մէթիւըն Թոնկսէ Բլըրքստորփ արշաւեց, այսինքն 200 հազարամեթր տեղ: Ճամբուն վրայ երկու յաջող ճակատամարտ մղեց եւ երկիրը ազերեց՝ փճացնելով ինչ պաշար որ չէր կրնար առնուիլ տարուիլ, եւ բոլոր կիներն ու տղաքը ամրացեալ բանակետի մը մէջ ժողվեց: Կ'ըսուի թէ ձերբակալուած է Տըլարի զօրավարը, որ Պոթա եւ Տը Ուէթ զօրավարներէն եաքը Պօէր հրամանատարներուն ամենէն կարողը կը համարուի: Բայ ի ծանր պարտութիւններէն զոր կը ծանուցանենք այսօր, Պօէրական ոյժերուն հետզհետէ նուազումը, եթէ չարունակուի, ի հարկէ չուտով պիտի բերէ պատերազմին վերջը: Թէ՛ Անգղիական թէ՛ Պօէրական տեղեկագրութիւններուն համաձայն Յունվ. 15 մինչեւ Փետր. 22 սպանուած, վիրաւորուած եւ գերի բռնուած Պօէրներու թիւը 1,800ի կը հասնի:

Ջինս ֆոթոկ վ[illegible]նկը. Զինկ իշխանը եւ Լի Հունկ Զանկ Զինու արքունիքէն հեռագրով հրահանգ ընդունեցան որ դեսպաններուն ծանուցանեն թէ յանցաւոր պաշտօնատարները տէրութիւններու պահանջման պէս պատժելու հրամանագիր մը եղած է: Թանկֆու–սիանկ չնորհազուրկ եւ աստիճանազուրկ պիտի ըլլայ, Թուան իշխանը եւ Լան դուքսը չնորհազուրկ պիտի ըլլան եւ աքսորուին, ուրիշ երեք պաշտօնատարներ անձնասպան պիտի ըլլան եւ երեք ալ պիտի գլխատուին: Այս վերջին երեքէն երկուքը ձախընցիներուն ձեռքն էին, եւ որոշուած էր հրեք-չաբթի գլխատել զանոնք: Երբ պատասխանատու անձեր հաստատեն միւսներուն մահը, Զին գործնականապէս ընդունած պիտի ըլլայ տէրութիւններուն պահանջները: Ցոն վալտէրսէ կոմսին կողմէ Սինկանի դէմ կազմակերպուած արշաւանքը կա՛մ յետաձգուած է, կա՛մ լքուած: Պատճառը կա՛մ անոր զօրաց անբաւականութիւնն է, կա՛մ սա է որ այդ սպառնալիքին տակ Զին ընդունեցաւ Տէրութիւններուն պայմանները: Թերեւս Ամերիկեան կառավարութեան բողոքը եւ Ցրանսայի մէջ այդ արշաւանքին նկատմամբ յայտնուած անհաւանութիւնը՝ իրենց ազդեցութիւնն ունեցան աստիճան մը: Փեքինի եւ Թիէնցինի միջեւ գտնուած երկաթուղին, որ Ռուսերուն ձեռքն էր քանի մը ամիս, Անգղիացիներուն յանձնուեցաւ: Գերման զօրաց ջոկատ մը փաթինկֆուի արեւմտակողմը յարձակում կրեց Զինացի քանի մը հարիւր զինուորներէ, եւ ունեցաւ մէկ սպանեալ եւ 7 վիրաւոր: Իսկ Զինացիներն ունեցան 200 մեռեալ եւ վիրաւոր: Ամերիկեան դեսպան Մր. Ռոնըր 60 օրուան արձակուրդով պիտի մեկնի Զինէ եւ Մր. Րոքհիլ պիտի վարէ անոր գործերը փոխանորդաբար:

Անդլա. Էտուըրտ թագաւորը չարաթ, Անգղիայէ ճամբայ ելաւ իր քրոջ, Ցրետերիք կայսրուհիին, այցելութեան երթալու Ցրանքֆորթի մէջ անոր ընդ առաջ ելաւ Վիլհելմ կայսրը, եւ երկու վեհապետները մէկտեղ գացին Բրոնպէրկ, ուր կը քնանայ Ցրետերիք կայսրուհին: Կայսրն իր մայրը այցելելէ եաքը դնաց Հոմպէրկ, եւ հոն այցելութիւն ընդունեցաւ Էտուըրտ թագաւորէն: Յետոյ կայսրը Պերլին դնաց: Կ'ըսուի թէ գահաժառանգ իշխանը տկար է: Ցրետերիք մայր կայսրուհին քիչ մը աւելի աղէկ է. ամէն օր քանի մը ժամ անկողնէն կ'ելլէ, եւ երբ օդը նպաստաւոր է, քիչ մը առեն ալ դուրս կ'ելլէ: — Նորքի դուքսը եւ դքսուհին Մարտ 16ին պիտի ուղեւորին Աւստրալիա: Օֆլն չգնաւով պիտի երթան, երկու մարտանաւեր պիտի ընկերանան իրենց եւ 100 մարդէ բաղկացեալ պահապան զօրաց ընտիր խումբ մը պիտի ուննենան: Հարաւային Ափրիկէի մէջ երկու տեղ պիտի հանդիպին, Բէյփթաուն եւ Տըրպան: Կը կարծուի թէ վերստին Անգղիա պիտի ժամանեն Հոկտ. վերջը կամ Նոյ. սկիզբը:

Ա.յլ.այ. Սպանիոյ նախարարութիւնն հրաժարեցաւ: Ինամակալ թագուհին հաւանօրէն Սինեոր Սիլվելայի պիտի յանձնէ նոր նախարարութիւն մը կազմելու գործը: Նախարարութեան նպատակը պիտի ըլլայ եղեւմտացոյցը քուէարկել տալ՝ յուսալով թէ արդի Ծորհրդարանը պիտի կրնայ իր գոյութիւնը պահպանել մինչեւ 1902 Մայիս 17, երբ դեռատի Թագաւորը չափահաս պիտի ըլլայ ըստ Սպանիական օրինաց, զի պիտի լրացնէ իր 16րդ տարին: — Օր. Շովէն, Ցրանսայի մէջ առաջին վաստաբանուհին, անցեալ չարաթ առաջին անգամ դատարանի ներկայացաւ իբրեւ փաստաբան: Դատաւորը զայն ողջունելով յոյս յայտնեց թէ քիչ առենէն օրէնք մը կը քուէարկուի, որով կիներ պիտի թոյլատրուին սովորական դատարաններու մէջ իբրեւ դատաւոր բազմիլ: — Սէրը Օվ Րէս Տը Եանկրս չոգենաւը Սան Ցրանսիսքոյ նաւահանգստին մուտքին մօտ ընկղմեցաւ՝ ցամաքին զարնուելով: Նորագոյն լուրերուն համաձայն, 104 անձեր խեղդուած են, կէսը Զինացի՝ կէսը ճափոնցի: Ուղեւոր 18 կիներէն միայն երեքը ազատուած են: Շոգենաւը Եոքոհամայէ եկած էր: — Երկուշաբթի կը սկսի Նախագահ Մաքինլիի պաշտօնավարութեան երկրորդ չրջանը: Անմիջապէս մասնաւոր նիստ մը ընելու պիտի հրաւիրէ նոր Ազգային Ժողովը որպէս զի Ռուպայի եւ Փիլիպպեանց համար օրէնքներ դրուին: — Բուանիոյ մէջ Մ. Բարիի հրաժարմամբ ծագած նախարարական տագնապը վերջ գտաւ կազմութեամբ Ազատական նախարարութեան մը, որու պետն եւ Արտաքին գործերու վարիչն է Մ. Սթուրցա: — Աւստրիոյ Բայխսրաթը անկարգութիւններու թատերաբեմ դարձաւ Արմատական Հեխերուն վերստին խափանարար դրութեան մը հետեւելուն պատճառով: Երկուշաբթի առաւօնք իրենց լեզուով երկար ճառեր խօսեցան ժողովին գործառնութիւնները խափանելու նպատակով: Գերման Արմատականները բողոքեցին այս զեղծման դէմ, եւ չանցին թոյլ չտալ որ Հեխ արմատական Մ. Ցրէսել չարունակէ իր ճառը: Այս կերպով ընդհատում մը տեղի ունեցաւ Հեխ եւ Գերման Արմատականներու միջեւ, որով նախագահն ստիպուեցաւ նիստը կէս ժամ դադրեցնել: Երբ վերստին գումարեցան, նախագահը կարճ ուղերձով մը բոլոր կուսակցութիւններուն յորդոր ուղղեց յարգել Ծորհրդարանին արժանապատուութիւնը: Ապա Մ. Ցրէսել վերսկսաւ եւ վերջացուց իր ճառը: Այսպէս փակուեցաւ միջադէպը:

ԴՐԱՄԱԿԱՆ

Գոնսոլիտէ	26	16
Բուժելիի երկաթուղի	113	50

ԴՐԱՄԻ, Օսմ. ոսկին 100է

Մէճիտիյէ	108 7	Նաբոլէոն	87 27
Մէթալիք	99	Գրիմիձ	51 08
Մանր արծաթ	103 10	Անգղ. ոսկի	11007
Ռուսիոյ բոլ	90 50	Մանէթ թղթ.	8 60

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ա. ՅԱԿՈԲ ՊՈՅԱՃԵԱՆ

Ֆիննաանգլայ եօգուղը, Ամերիկան խանութ